

ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ 6 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2003

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΕΣ

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΕΣ

Γράμμα από το μέτωπο...

Τον **Ηλία Μαγκλίνη**

Πολεμικές ανταποκρίσεις
από την Ελλάδα

Τον **Ηλία Μαγκλίνη**

Ο Καζαντζάκης
της «Καθημερινής»

Τον **Βρασίδα Καραλή**

Από τον εμφύλιο στην Κορέα

Συνέντευξη του **Γιώργου Καράγιωργα**

«Όταν τα παιδιά “παίζουν”
πόλεμο...»

Συνέντευξη του **Ρίσαρντ Καπουσίνσκι**

Όσο χίλιες λέξεις...

Συνέντευξη του **Δημήτρη Μεσσίνη**

Ο πόλεμος για την ενημέρωση

Τον **Στέλιου Κούλογλου**

Ήταν κάποτε μια χώρα...

Τον **Γιώργου Γεωργιάδη**

Γυναίκες στον πόλεμο

Της **Μαρίας Καρχιάκη**

Μετά το Ιράκ, τι;

Τον **Αργύρη Ντινόπουλου**

Βαγδάτη, ώρα μηδέν

Τον **Πέτρου Παπακωνσταντίνου**

Εξώφυλλο

Φωτογραφία της φλεγόμενης Βαγδάτης, μετά τον σφοδρό βομβαρδισμό της 21ης Μαρτίου (φωτ.: Reuters). Στην ένθετη φωτογραφία ο φωτορεπόρτερ του Associated Press Δημήτρης Μεσσίνης σε πολεμική αποστολή στο Τέτοβο των Σκοπίων.

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

Η ΚΟΙΝΟΤΟΠΙΑ που θέλει πρώτο θύμα κάθε πολέμου την αλήθεια, κρύβει μια δυσάρεστη πραγματικότητα: πολύ συχνά μαζί με την «αλήθεια», έτσι γενικά και αόριστα, θύματα πέφτουν κι εκείνοι που την υπηρετούν: οι πολεμικοί ανταποκριτές. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι είκοσι έξι δημοσιογράφοι σκοτώθηκαν στη Βοσνία κατά τον γιουγκοσλαβικό εμφύλιο, ενώ περισσότεροι δημοσιογράφοι έχασαν τη ζωή τους καλύπτοντας την κρίση στο Κόσοβο απ' ό,τι μέλη του προσωπικού του ΝΑΤΟ. Επίσης, το 1999 ογδόντα έξι ρεπόρτερ σκοτώθηκαν και πολύ περισσότεροι τραυματίστηκαν στη Σιέρα Λεόνε, στην Κολομβία και αλλού. Τέλος, από τον Οκτώβριο του 2000 περισσότεροι από 60 δημοσιογράφοι έχουν συλληφθεί ή κακοποιηθεί στη Μέση Ανατολή.

Επιμέλεια αφιερώματος:

ΗΛΙΑΣ ΜΑΓΚΛΙΝΗΣ

Την ώρα που γράφονται τούτες οι γραμμές ο πόλεμος στο Ιράκ βρίσκεται στην έβδομη μέρα του. Οι εισβολείς δεν έχουν φτάσει ακόμα στη Βαγδάτη, και οι αμυνόμενοι προβάλλουν σθεναρή αντίσταση. Ωστόσο, ήδη ένας Βρετανός δημοσιογράφος, μαζί με τα μέλη του συνεργείου του, «έπεσε» για το δημοσιογραφικό καθήκον, επιβεβαιώνοντας για μια ακόμα φορά ότι η δουλειά του πολεμικού ανταποκριτή είναι μια συνεχής ερωτοτροπία με τον κίνδυνο.

Ωστόσο, όταν προετοιμαζόταν το αφιέρωμα αυτό, ο πόλεμος δεν είχε ακόμα ξεκινήσει, κατά συνέπεια, οι συνεργάτες των κειμένων που ακολουθούν δεν θα μπορούσαν να εξαγάγουν ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τις τελευταίες εξελίξεις των πολεμικών επιχειρήσεων ή να πουν στιδήποτε σχετικά με τη «μάχη της ενημέρωσης».

Σε κάθε περίπτωση, στο σημερινό αφιέρωμα των «Επτά Ημερών» προσπαθήσαμε να ανατρέξουμε στην ιστορία της πολεμικής ανταπόκρισης, από τον πόλεμο της Κριμαίας έως τις μέρες μας, στην ιδιαίτερη, και εν πολλοίς άγνωστη στο ευρύ κοινό, φύση ενός «ανθυγιεινού επαγγέλματος», στις μάχες που δίνουν οι πολεμικοί ανταποκριτές για την ενημέρωση, αλλά και για τη σωματική τους ακεραιότητα.

Το αφιέρωμα αυτό ας θεωρηθεί ως ελάχιστος φόρος τιμής σε όλους όσοι έπεσαν «μαχόμενοι» για την αλήθεια - αυτή την ασαφή και αόριστη έννοια.

Η περίφημη φωτογραφία του Τζο Ρόζενταλ: Αμερικανοί πεζοναύτες υψώνουν την αστερόεσσα στο όρος Σουριμπάτσι της νήσου Ιβο Τζίμα, στον Ειρηνικό το 1945. Υποστηρίχτηκε ότι η φωτογραφία ήταν «στημένη». Στην πραγματικότητα, ήταν «στημένη» κατά το ήμισυ. Αρχικά, η σημαία ήταν πολύ μικρότερη, δεμένη πάνω σε ένα ξερόκλαδο και οι σιολές των στρατιωτών σε άθλια κατάσταση. Κατόπιν εντολής του Αμερικανού διοικητή, έγιναν οι απαραίτητες αλλαγές και η φωτογραφία τραβήχτηκε εκ νέου. Η φωτογραφία αυτή κρύβει όμως μια μικρή τραγωδία: οι μισοί από τους στρατιώτες σκοτώθηκαν αργότερα στις σκληρές μάχες της Ιβο Τζίμα και ο ινδιανικής καταγωγής οπλίτης Αϊρα Χέις (άκρο αριστερά), που επέζησε τον πόλεμο, δεν άντεξε το φορτίο του «ήρωα» και πέθανε από υπερβολική δόση αλκοόλ μερικά χρόνια αργότερα (φωτ.: Associated Press)

Γράμμα από το μέτωπο...

Τον **ΗΛΙΑ ΜΑΓΚΛΙΝΗ**

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΛΙΓΟΙ αυτοί που πιστεύουν ότι το επάγγελμα του πολεμικού ανταποκριτή είναι ένα από τα αρχαιότερα του κόσμου. Από τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη και τον Ξενοφώντα μέχρι τον Τάκιτο, τον Βαρθολομαίο ντε Λας Κάζας ή τον Ντάνιελ Ντεφόε, συγγραφείς, ιστορικοί ή απλοί αυτόπτες μάρτυρες, κατέγραφαν συρράξεις, ένοπλες συγκρούσεις και καταστροφές.

Ωστόσο, οι πρώτοι πολεμικοί ανταποκριτές, όπως τους ξέρουμε σήμερα, εμφανίζονται στις αρχές του 19ου αιώνα. «Πατέρας» τους θεωρείται σήμερα ο Ιρλανδός Ουίλιαμ Χάουαρντ Ράσελ, ο οποίος ανέλαβε για τους Times να καλύψει τη σύγκρουση Αγγλίας και Ρωσίας στην Κριμαία το 1854, ο πρώτος πόλεμος από τον οποίο υπάρχει επίσης αξιόλογο φωτογραφικό υλικό. Ο Ράσελ δεν ήταν ο μόνος δημοσιογράφος στην Κριμαία, αλλά τα έξοχα άρθρα του, και η γενικότερη στάση του, κέρδισαν τη μάχη με τον χρόνο.

Ο Ράσελ παρουσιάστηκε σε μια εποχή που μόλις είχε κάνει την εμφάνισή του ο ηλεκτρικός τηλεγράφος. Ξαφνικά, απαιτούνταν ταχύτεροι ρυθμοί δουλειάς: για πρώτη φορά, δημοσιογραφική επιτυχία δεν ήταν μόνον η αποκλειστικότητα, αλλά και η πρωτιά. Ο Ράσελ ποτέ δεν συμβιβάστηκε με τη νέα πραγματικότητα: πριν βιαστεί να στείλει τα ρεπορτάζ του, ξόδευε αρκετό χρόνο για να διασταυρώσει τις πηγές του.

Ο πόλεμος στην Κριμαία διήρκεσε μια διετία, περιλαμβάνοντας μερικές πολύ σκληρές μάχες (όπως τη μάχη

της Μπαλακλάβα, με την τραγική έφοδο της Ελαφράς Ταξιαρχίας, που περιέγραψε στο ομότιτλο ποίημά του ο Τένισον) και μέσα σε απίστευτα άθλιες συνθήκες για τους μαχόμενους, κάτι που το βρετανικό έθνος πληροφορήθηκε από τις ακριβείς και πυκνές περιγραφές του Ράσελ. Η επίδραση των ανταποκρίσεων του οδήγησαν στον ερχομό σαράντα περίπου νοσοκόμων στο μέτωπο, έχοντας ως επικεφαλής την Φλόρενς Νάιτινγκελ, και αργότερα, στην ίδρυση του Ερυθρού Σταυρού (1864).

Παρότι άνθρωπος του κατεστημένου, με τις ανταποκρίσεις του ο Ράσελ συνέβαλε αποφασιστικά στο να

επέλθουν αλλαγές στην ηγεσία του Βρετανικού Στρατού. Ωστόσο, για τα σημερινά δεδομένα, η κριτική ματιά του Ράσελ δεν ήταν ιδιαίτερα ριζοσπαστική. Για τα ήθη της βικτοριανής εποχής, όμως, ξεπέρασε τα όρια. Παραδόξως, οι πίεςεις που δέχτηκαν οι Times για να ανακληθεί έπεσαν

Μια ιστορική αναδρομή: από τον πόλεμο της Κριμαίας μέχρι τους πολέμους του Ιράκ

στο κενό, καθώς είχε την υποστήριξη του αρχισυντάκτη του.

Συνεπώς, η διαχρονική «σχέση στοργής» ανάμεσα στους στρατιωτικούς και τους δημοσιογράφους έχει τις ρίζες της στην Κριμαία. Ένα από τα κύρια (και διαχρονικά, όπως θα δούμε) επιχειρήματα του στρατιωτικού κατεστημένου ήταν ότι με τα ρεπορτάζ τους οι ανταποκριτές αποκάλυπταν απόρρητα μυστικά στον εχθρό. Στην πραγματικότητα, ο μεγάλος φόβος των αξιωματικών ήταν τυχόν μεταβολή της κοινής γνώμης: το τελευταίο που ήθελαν ήταν να ηγούνται ενός πολέμου που δεν ήταν δημοφιλής στο εσωτερικό της χώρας. Όταν λοιπόν το 1856 ανέλαβε καθήκοντα διοικητή του βρετανικού εκ-

◀ 1918. Τελευταία χρονιά του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αγγλοι στρατιώτες, τραυματίες από αέρια των Γερμανών στη μάχη των Estaires. Φωτογραφίες σαν κι αυτή είδαν το φως της δημοσιότητας ύστερα από τη λήξη του αιματηρού αυτού πολέμου (φωτ.: Imperial War Museum).

να συμβιβάσουν δύο αντιφατικές αρχές: της μυστικότητας και της ελευθερίας του λόγου.

Η «χρυσή εποχή»

Το αίτημα για «ειρηνική συνύπαρξη» οδήγησε στη λεγόμενη «χρυσή εποχή», η οποία καλύπτει τις δεκαετίες που ακολούθησαν του Αμερικανικού Εμφυλίου μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι πωλήσεις των εφημερίδων εξακοντίστηκαν στα ύψη λόγω των πολεμικών ανταποκρίσεων, αλλά ο πόλεμος παρουσιαζόταν σαν μια συναρπαστική περιπέτεια και οι ανερχόμενοι δημοσιογράφοι εκμεταλλεύονταν την κατάσταση για να «φτιάξουν» όνομα, παρά για να αποτυπώσουν την πραγματική εικόνα του πεδίου μάχης. Ωστόσο, η ελευθερία κινήσεων που απολάμβαναν οι ευσυνειδητοί ανταποκριτές, τους έφερε κοντά στην πραγματικότητα του πολέμου, παράδειγμα οι εξαιρετικές ανταποκρίσεις του Στίβεν Κρέιν από τον ισπανοαμερικανικό πόλεμο (1899), των Ουίνστον Τσόρτσιλ και Ράντγιαρντ Κίπλινγκ από τον πόλεμο των Μπόερ (1900-01) ή του Τρότσκι από τους Βαλκανικούς του 1912.

Κατά τον ρωσοϊαπωνικό πόλεμο του 1904-05, άρχισε να σχηματίζεται το μοντέλο της σύγχρονης στρατιωτικής λογοκρισίας. Όταν ο Αμερικανός συγγραφέας Τζακ Λόντον ανέλαβε γεμάτος ενθουσιασμό να καλύψει τον πόλεμο, νόμιζε ότι θα ζήσει μια περιπέτεια. Διαψεύστηκε οικτρά όταν στο Τόκιο βρέθηκε αντιμέτωπος με μια απέραντη στρατιωτική γραφειοκρατική μηχανή, η οποία κράτησε όλους τους ανταποκριτές στο σκοτάδι. Μόνο ο δαιμόνιος Λουίτζι Μπαρζίνι της Corriera Della Sierra άντεξε στις πιέσεις, του οποίου μάλιστα τα ρεπορτάζ ήταν τόσο καλογραμμένα που μετά τον πόλεμο οι Ιάπωνες τα ενέταξαν στη διδακτέα ύλη των στρατιωτικών τους σχολών.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο: οι στρατιωτικοί αρνούσαν να επικυρώσουν τις αναφορές των ανταποκριτών οι οποίες, επιπλέον, περνούσαν από τη μέγγενη των νεοϊδρυθέντων Γραφείων Τύπου. Το 1915 δόθηκε επιτέλους επίσημη επικύρωση σε πέ-

στρατευτικού σώματος στην Κριμαία ο γνωστός μας σερ Ουίλιαμ Κόντρικτον, απαγόρευσε στους δημοσιογράφους να στέλνουν λεπτομερείς ειδήσεις από το μέτωπο με απειλή την απομάκρυνσή τους από τη ζώνη του πυρός. Παρότι η λήξη του πολέμου δεν επέτρεψε στον νέο κανονισμό να εφαρμοστεί, είχαν ήδη τεθεί τα θεμέλια πάνω στο ακανθώδες ζήτημα του ελέγχου της ενημέρωσης.

Η εύνοια των διευθυντών της εφημερίδας προς τον Ράσελ έληξε ξαφνικά το 1861 στον Αμερικανικό Εμφύλιο, όταν αναγκάστηκε να εγκαταλείψει πρόωρα την Αμερική, εξαιτίας της αποκάλυψης ότι στρατιώτες των Βόρειων τράπηκαν μαζικά σε φυγή κατά τη διάρκεια της μάχης του Μπουλ Ραν. Ο κύριος λόγος όμως ήταν ότι δεν συμφωνούσε ιδεολογικά με τους προϊστάμενους του στους Times, οι οποίοι είχαν ταχθεί υπέρ των Νοτίων.

Ο Αμερικανικός Εμφύλιος σημάδεύτηκε από τα πρώτα σοβάρια κρούσματα «στημένων» ειδήσεων και της δημοσιογραφικής υπερβολής και αμετροπέειας που τόσο καλά γνωρίζουμε σήμερα. Σε μια περίπτωση, ένας δημοσιογράφος προσπάθησε να πάρει συνέντευξη από έναν ετοιμοθάνατο στρατιώτη, ικετεύοντάς τον να μην πεθάνει(!) πριν ολοκληρωθεί η συνέντευξη.

Η αιτία γι' αυτό το κατάντημα ήταν, εν μέρει, η άρνηση του στρατού να επιτρέψει στους ανταποκριτές να επιτελέσουν το έργο τους. Αργότερα ο ιδιαίτερα αρνητικός στρατηγός Σέρμαν παραδέχτηκε ότι αφού οι άνθρωποι είναι τόσο άπληστοι για πολεμικές ιστορίες, οι «αντιμαχόμενες» πλευρές θα πρέπει με κάποιο τρόπο

▲ Ο πιο γνωστός Αμερικανός πολεμικός ανταποκριτής του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου Έρνι Πάιλ, ο οποίος κάλυψε δημοσιογραφικά τον πόλεμο στην Ευρώπη και στον Ειρηνικό. Τον ενδιέφερε η ιστορία του απλού φαντάρου από την πρώτη γραμμή, γι' αυτό και αγαπήθηκε πολύ από τους Αμερικανούς G.I.s. Οι ιστορίες του Πάιλ θεωρούνται σήμερα κλασικές και έχουν μεταφερθεί ακόμα και σε κόμιξ. Ο Πάιλ βρήκε τον θάνατο στην Οκινάβα τον Απρίλιο του 1945 (απ' όπου και η φωτογραφία), όταν η σφαίρα ενός Ιάπωνα ελεύθερου σκοπευτή τον βρήκε ανάμεσα στα μάτια (φωτ.: Time-Life Books, «The Road to Tokyo»).

► **Οκινάουα, 1945.** Τραυματισμένος Αμερικανός στρατιώτης προσέχεται, περιμένοντας με αγωνία τη διακομιδή του. Φωτογραφία του σπουδαίου, και παράτολμου εν καιρώ πολέμου, φωτογράφου Γιουτζίν Σμιθ, ο οποίος θνύμαται τη σκηνή ως εξής: «Σε κάθε έκρηξη οβίδας γύρω μας, διέκοπτε την προσεχή του για να κάνει τα χέρια του μια γροθιά. Δεν μπορούσαμε να τον δώσουμε μορφίνη, διότι το τραύμα ήταν στο κεφάλι, κι έτσι υπέφερε στωικά μόνος του». Λίγες εβδομάδες αργότερα, ένα ανάλογο τραύμα στο κεφάλι παραλίγο να σκοτώσει και τον ίδιο τον Σμιθ. (φωτ.: *Aperture Masters of Photography*, «W. Eugene Smith»).

ντε δημοσιογράφους, τα άρθρα των οποίων (καθώς και η προσωπική τους αλληλογραφία) περνούσαν από λογοκρισία πριν σταλούν στην εφημερίδα, ενώ κάθε τους βήμα συνοδεύονταν από έναν καχύποπτο αξιωματικό, ο οποίος απλώς τους έκανε τη ζωή δύσκολη.

Την ίδια στιγμή, καθώς η κοινή γνώμη στη Βρετανία επιδείκνυε πρωτοφανή αδιαφορία προς τα τεκταινόμενα του πολέμου, η κυβέρνηση ξεκινούσε μια προπαγάνδα περί (ανύπαρκτων) γερμανικών φρικαλεοτήτων, τις οποίες στη συνέχεια διέψευδαν οι ίδιοι οι Βρετανοί στρατιώτες. Μεταξύ των άλλων, συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν η δυσπιστία στις συνεχιζόμενες αναφορές περί τουρκικών θηριωδιών εις βάρος των Αρμενίων...

Χρειάστηκε να έρθει η Ανακωχή το 1918, να επιστρέψουν οι ψυχικά διαταραγμένοι βετεράνοι στις πατρίδες τους για να συνειδητοποιήσουν οι ανυποψίαστοι πολίτες τη φρίκη των χαρακωμάτων.

Από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Κορέα

Εκατόν πενήντα δημοσιογράφοι από τη Βρετανία και την Αμερική βρισκόταν στο ευρωπαϊκό θέατρο επιχειρήσεων το 1944, ανάμεσά τους και μεγάλοι συγγραφείς όπως ο Ερνεστ Χέμινγουεϊ και ο Τζον Στάνιμπεκ. Στο μέτωπο της Ασίας και του Ειρηνικού βρισκόταν πολύ λιγότεροι, μεταξύ αυτών όμως ήταν ο σπουδαίος φωτορεπόρτερ Γιουτζίν Σμιθ, ο οποίος τραυματίστηκε σοβαρά στην Οκινάουα το 1945, και ο γνωστότερος Αμερικανός ρεπόρτερ Ερνι Πάιλ που έπεσε για το καθήκον, επίσης στην Οκινάουα.

Οι ανταποκριτές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου απολάμβαναν προνόμια άγνωστα μέχρι τότε: οι αρχές τους παραχωρούσαν άνετες κατοικίες και ξενοδοχεία, αυτοκίνητο, υπηρεσία και καλό φαγητό. Αλλά αυτά ήταν η μία πλευρά του νομίσματος. Η άλλη ήταν η συνέχιση της αυστηρής λογοκρισίας που είδαμε στα 1914-18 και της χειραγώγησης των δημοσιογράφων, πολλοί από τους οποίους μετατράπηκαν σε όργανα προπαγάνδας,

μεταδίδοντας «ασφαλή» νέα από έναν «δίκαιο αγώνα». Εικόνες από τα πτώματα Αμερικανών στρατιωτών από τις αποβάσεις στην νήσο Τάραουα του Ειρηνικού ή στην ακτή «Ομαχα» της Νορμανδίας απαγορευόταν ρητώς να φτάσουν στο κοινό, ενώ δεν έλειψαν και τα αποπήματα: η κεφαλαιώδους σημασίας μάχη της Μπαστόν δεν καλύφθηκε από κανέναν ανταποκριτή.

Η λογοκρισία λοιπόν καλά κρατούσε, αλλά σε αντίθεση με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στον Β΄ το στρατιωτικό κατεστημένο είχε θέσει ως προτεραιότητα τις καλές δημόσιες σχέσεις με τους ανταποκριτές. Όπως διακήρυττε ο στρατηγός Αϊζενχάουερ: «Η κοινή γνώμη κερδίζει τους πολέμους». Αυτή η τακτική των δημοσίων σχέσεων, ωστόσο, δεν περιλάμβανε και τις ανταποκρίτριες, που κατά κανόνα αντιμετωπιζόνταν περιφρονητικά – όχι όμως και από τους φαντάρους της πρώτης γραμμής που γι' αυτούς ήταν «βάλσαμο για πονεμένα μάτια».

Ήταν απλώς η παραδοσιακή προκατάληψη των στρατιωτικών προς το «ασθενές φύλο», το οποίο μόνο ασθενές δεν ήταν, αν κρίνουμε από την ιδιαίτερα δυναμική παρουσία της Μάργκαρετ Χίγκινς, τόσο στην περίοδο 1941-44 όσο και στον πόλεμο της Κορέας (1950-53). Ένας πόλεμος στον οποίο ο στρατηγός Μακάρθουρ κατήργησε κάθε κανονισμό περί λογοκρισίας, αφήνοντας τους ανταποκριτές να κρίνουν από μόνοι τους τι μπορούσαν να δημοσιεύσουν και τι όχι. Απόφαση που προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στους δημοσιογράφους, οι οποίοι ζήτησαν επανειλημμένα από τον Μακάρθουρ να επαναφέρει ένα

▲ **Η ιδιαίτερα δυναμική πολεμική ανταποκρίτρια Μάργκαρετ Χίγκινς, με έκδηλα τα σημάδια της ταλαιπωρίας στο πρόσωπό της, αλλά και με το ηθικό ακμαίο, κατά τη διάρκεια του κορεατικού πολέμου. Η Χίγκινς άφησε εποχή τόσο με την (γοητευτική) παρουσία της στα μέτωπα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου όσο και σε εκείνα της «Χώρας της πρωινής γαλήνης», όπως είναι γνωστή η Κορέα στους Ασιάτες. (φωτ.: Penny Coleman, «Where the Action was. Women War Correspondents in World War II», Crown Publishers, New York).**

▲ **Ενας δημοσιογράφος και ένας φωτορεπόρτερ στην Κορέα, για λογαριασμό του βρετανικού περιοδικού Picture Post: ο Άγγλος ανταποκριτής Τζέιμς Κάμερον (αριστερά) και ο Αμερικανός φωτογράφος Μπερτ Χάρντι (δεξιά). Οι δυο τους κάλυψαν την αμερικανική απόβαση στην Ιντσόν το 1950, καθώς και ένα πολύκροτο θέμα που τελικά λογοκρίθηκε: τις μαζικές εκτελέσεις Βορειοκορεατών αιχμαλώτων από τους ομπαιριώτες τους τον Νότον (φωτ.: Robert Kee, «The Picture Post Album»).**

καταστατικό λογοκρισίας για να αισθάνονται πιο ασφαλείς.

Δεν χρειάστηκε να περιμένουν πολύ. Η είσοδος της Κίνας στον πόλεμο έφερε μεγάλη αβεβαιότητα και μετέβαλε δραστικά το χαλαρό κλίμα που επικρατούσε στην αρχή. Παρ' όλα αυτά, ο πόλεμος της Κορέας ήταν ο πρώτος που οι δημοσιογράφοι ήταν ελεύθεροι να ασκούν κριτική σε θέματα στρατηγικής, καθώς επίσης να αποδίδουν με ρεαλισμό τη φρίκη του πολέμου. Κατά κάποιον τρόπο, η Κορέα προετοίμασε το έδαφος για το Βιετνάμ, όπου οι δημοσιογράφοι, για πρώτη φορά θα απολάμβαναν πολύ μεγάλη ελευθερία κινήσεων και λόγου, ενώ, για πρώτη φορά επίσης, η τηλεόραση θα έπαιζε ρόλο κομβικής σημασίας στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης απέναντι στον πόλεμο.

Καλημέρα, Βιετνάμ!

Παραμένει διάχυτη η αίσθηση στους κόλπους του αμερικανικού στρατιωτικού κατεστημένου ότι ο πόλεμος στο Βιετνάμ κάρηκε εξαιτίας της κριτικής στάσης των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Οι περισσότεροι αναλυτές σήμερα συμφωνούν ότι αυτό είναι ένας μύθος: οι λανθασμένοι χειρισμοί του Λευκού Οίκου και η στρατηγική του αμερικανικού Πενταγώνου ήταν οι βασικοί καθοριστικοί παράγοντες της ήττας. Ο μεγαλύτερος όμως μύθος είναι η άποψη ότι τα αμερικανικά μέσα επικοινωνίας ήταν κατά του πολέμου. Στην πραγματικότητα, η πρωτοφανής σκληρότητα του πολέμου «έμπαινε» στα αμερικανικά σπίτια σε καθημερινή βάση μέσω της τηλεόρασης, αλλά στην πλειονότητά τους οι Αμερικανοί δημοσιογράφοι, παρά την κριτική τους στάση, δεν αμφισβητούσαν την αμερικανική πολιτική στο Βιετνάμ.

Εκτός από τη σφαγή του Μάι Λάι, το γεγονός-κλειδί στην υπόθεση Βιετνάμ ήταν η σφοδρή επίθεση που εξαπέλυσαν τα στρατεύματα του Χο Τσι Μινχ στις 31 Ιανουαρίου 1968, ημέρα της γιορτής Τετ για τους Βιετναμέζους, στο νότιο τμήμα της χώρας, συμπεριλαμβανομένης και της αμερικανικής πρεσβείας στη Σαϊγκόν. Είκοσι τέσσερις ώρες αργότερα οι κομμουνιστικές δυνάμεις είχαν ανακαταλάβει αλλά το ψυχολογικό κόστος για τους Αμερικανούς ήταν τεράστιο. Η επίθεση του Τετ, όπως έγινε γνωστή, συγκλόνησε την αμερικανική κοινή γνώμη και μέσα σε εβδομάδες ο πρόεδρος Τζόνσον ανακοίνωσε ότι δεν θα διεκδικούσε ξανά την προεδρία.

Μεταξύ των δημοσιογράφων που κάλυψαν το Τετ ήταν και ο γνωστός σήμερα Πίτερ Αρνέτ, ο οποίος βρισκόταν ήδη μια πενταετία στο Βιετνάμ, έχοντας αποσπάσει ένα βραβείο Πούλτζερ. Αυτό που για τον στρατηγό Ουεστμόρλαντ ήταν ένα γεγονός ελάσσονος σημασίας, για τον Αρνέτ και τους άλλους Αμερικανούς δημοσιογράφους ήταν μια ήττα με πολλές προεκτάσεις. Ομάδες αυτοκτονίας των Βιετκόνγκ είχαν διεισδύσει στο εσωτερικό της πρεσβείας, αλλά ο Ουεστμόρλαντ διέψευδε κατηγορηματικά το γεγονός, ισχυριζόμενος ότι με τις γνωστές τους υπερβολές οι δημοσιογράφοι απονόμειαν την υπεράνθρωπη προσπάθεια του μέσου Αμερικανού στρατιώτη μέσα στη ζούγκλα. Όπως όμως έχει γράψει ο δημοσιογράφος Ντον Νορθ, που έζησε από κοντά την επίθεση του Τετ: «Η αλήθεια είναι ότι οι Αμερικανοί ηγέτες διδάχθηκαν ένα διαφορετικό μάθημα από το Βιετνάμ: την αναγκαιότητα να ελέγχουν τις εικόνες από το πεδίο μάχης. (...) Είναι κάτι που συνεχίζεται, με ακόμα πιο αυ-

στηρή λογοκρισία στις πολεμικές ανταποκρίσεις και την απαγόρευση στην πρόσβαση στο πεδίο της μάχης – αλλαγές που επέφεραν δραστική μείωση στην ενημέρωση στους πιο πρόσφατους πολέμους, όπως στον Περσικό και στο Αφγανιστάν...»

Από το CNN στο Αλ Τζαζίρα

Ίσως να μην βρέθηκαν ποτέ σε τόσο δύσκολη θέση οι πολεμικοί ανταποκριτές όσο στον πρώτο πόλεμο στο Ιράκ το 1991, όταν περιορίστηκαν σε πολυτελή ξενοδοχεία, αναμένοντας το δελτίο Τύπου της Συμμαχίας, ή σε θεαματικά briefing με εικόνες από τη μικρή κάμερα που είχαν πάνω τους οι «έξυπνες βόμβες». Η ειρωνεία είναι ότι με την ανάπτυξη της τεχνολογίας με δορυφορικά εικονοτηλέφωνα και φορητούς πομπούς που στέλνουν εικόνα και ήχο από οπουδήποτε, ήταν ουσιαστικά ο πρώτος πόλεμος που καλύφθηκε «ζωντανά» από την αρχή μέχρι το τέλος. Μόνο που ήταν μια τηλεοπτική «καταιγίδα της ερήμου» απόλυτα ελεγχόμενη από το στρατιωτικό κατεστημένο. Το πιο δυσάρεστο όμως ήταν η έλλειψη κριτικής διάθεσης από τους ίδιους τους δημοσιογράφους, οι περισσότεροι από τους οποίους συμβιβάστηκαν παθητικά με τη νέα κατάσταση. Η αλήθεια είναι ότι η ενημέρωση στο Ιράκ του '91 ήταν αυστηρώς ελεγχόμενη, όχι μόνο από τους Αμερικανούς, αλλά και από τους Ιρακινούς. Οι λίγοι ανταποκριτές που επιχειρήσαν να κινηθούν ελεύθερα το έκαναν διατρέχοντας μεγάλο κίνδυνο, όπως ο Μπομπ Σάιμον του CBS, ο οποίος συνελήφθη με την ομάδα του και κρατήθηκε σε ιρακινή φυλακή για 40 ημέρες. Ανάλογα, οι Δυτικοί δημοσιογράφοι επικρίθηκαν ιδιαίτερα και κατά την κρίση του Κοσόβου το 1999, όταν δισταζαν να αμφισβητήσουν την επίσημη ενημέρωση του ΝΑΤΟ διά στόματος Τζέιμι Σι.

Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, οι πολεμικοί ανταποκριτές φεύγουν από τη Βαγδάτη υπό το βάρος των φημών ότι οι ηλεκτρονικές βόμβες των Αμερικανών θα βυθίσουν τα πάντα στο σκοτάδι. Σύμφωνα όμως με πρόσφατες, αισιόδοξες εκτιμήσεις του Πρακτορείου Ρόιτερς, μέσα στα πλαίσια του αμερικανικού Πενταγώνου για τον νέο πόλεμο στο Ιράκ είναι να ακολουθήσει την νέα πολιτική «ενσωμάτωσης» των (Αμερικανών) δημοσιογράφων με τους στρατιώτες της πρώτης γραμμής. Ο διευθυντής ειδήσεων του ABC αντιμετώπισε θετικά αυτήν την εξέλιξη, κάνοντας λόγο για μια «τολμηρή, τεράστια αλλαγή». Άλλοι όμως, όπως ο Ρόμπερτ Τόμσον, διευθυντής του Κέντρου Μελετών για την Τηλεόραση στο Πανεπιστήμιο Σίρακιους, λέει ότι ακούγεται πολύ ωραίο για να είναι αληθινό. «Πιστεύω ότι κάθε δημοσιογράφος πρέπει να αισθάνεται άβολα ακούγοντας τον όρο "ενσωμάτωση", αφήνοντας να εννοηθεί ότι το να γίνουν «ένα» οι στρατιώτες με τους δημοσιογράφους ίσως να μην είναι ό,τι καλύτερο για την ενημέρωση. Θεωρεί ωστόσο ότι «ακόμη κι έτσι, είναι πιθανόν ο επόμενος πόλεμος να μη θυμίζει ηλεκτρονικό παιχνίδι, όπως ο προηγούμενος»...

Βιβλιογραφία:

Jon E. Lewis (ed.): *The Mammoth Book of War Correspondents*, Robinson, London, 2001.

Greg McLaughlin, «*The War Correspondent*», Pluto Press, London, 2002.

Trevor Royle, «*War Report. The War Correspondent's view of Battle from the Crimea to the Falklands*», Mainstream Publishing, Worcester, 1987.

«*Reporting World War II. American Journalism 1938-1946*», The Library of America, Washington, 1995.

▼ **Βιετνάμ, 1968. Η εν ψυχρώ εκτέλεση του αιχμαλώτου λοχαγού των Βιετκόνγκ Μπέι Λοι από τον ταξίαρχο Νγκονγιέν Νγκοκ Λόαν στους δρόμους της Σαϊγκόν. Αργότερα, ο Λόαν δραπετεύει στην Αμερική όπου και πέθανε σε ηλικία 67 χρόνων (φωτ.: E. Adams, Associated Press).**

Πολεμικές ανταποκρίσεις από την Ελλάδα

Τον **ΗΛΙΑ ΜΑΓΚΛΙΝΗ**

ΟΡΟΣ «πολεμικός ανταποκριτής» στη συνείδηση του ελληνικού κοινού είναι συνδεδεμένος με τις μορφές των ανταποκριτών της ιδιωτικής, κατά κανόνα, τηλεόρασης, οι οποίοι μετέδιδαν σε απευθείας μετάδοση τον πόλεμο στον Κόλπο (1991) και αργότερα τον γιουσκοσλαβικό εμφύλιο. Εμπειροί δημοσιογράφοι όπως η Ν. Βαγενά, ο Κ. Βαξεβάνης, ο Ν. Βαφειάδης, ο Γ.

Γεωργιάδης, ο Γ. Διακογιάννης, η Μ. Καρχιλάκη, ο Σ. Δανέζης, ο Π. Χαρίτος κ.ά., συνεχίζουν να μας «επισκέπτονται» και σ' αυτές τις δύσκολες ώρες που το Ιράκ δέχεται την απροκάλυπτη επίθεση των ΗΠΑ.

Ωστόσο, πολύ πριν από την έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης, η έντυπη δημοσιογραφία στη χώρα μας είχε τους δικούς της «ήρωες πολέμου». Οι πρώτοι Έλληνες «πολεμικοί απεσταλμένοι», όπως έγιναν αρχικά γνωστοί, εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-13.

Ένα από τα μεγάλα ονόματα της δημοσιογραφίας εκείνη την εποχή ήταν βεβαίως ο Σπύρος Μελάς (1882-1966), του οποίου οι ανταποκρίσεις ως απεσταλμένου της «Νέας Ημέρας» και της «Καθημερινής» στους Βαλκανικούς και στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο αντίστοιχα, είχαν απήχηση σε διεθνή κλίμακα.

Ο Νίκος Καρβούνης (1880-1947) αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση καθαρόαιμου ρεπόρτερ και εξαιρετικού αρθρογράφου, που συνδύασε τη δημοσιογραφία με τη λογοτεχνία. Μα-

▲ *Ο Γιώργος Καραγιώργας, πολεμικός ανταποκριτής του «Έθνους», στον Γράμμο το 1948.*

▲ Το πρώτο φύλλο της στρατιωτικής και σατιρικής εφημερίδας «Η Λόγχη», η οποία φιλοξενούσε πολεμικές ανταποκρίσεις από τους ίδιους τους στρατιώτες που νηρηιούσαν στην πρώτη γραμμή κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο (φωτ.: Αρχείο Γ. Ζεβελάκη).

κεδονομάχος, με ενεργό συμμετοχή στην Επανάσταση στο Γουδί, κατετάγη ως εθελοντής στο τάγμα των «Γαριβαλδινών» το 1912 και τραυματίστηκε δύο φορές πολεμώντας υπό τις διαταγές του λοχαγού Λορέντζου Μαβίλη. Μάλιστα, στις 28 Νοεμβρίου 1912 ο τελευταίος τραυματίστηκε θανάσιμα και ξεψύχησε στην αγκαλιά του Καρβούνη, ο οποίος περιέγραψε τη σκηνή δέκα χρόνια μετά (28 Νοεμβρίου 1922), στην εφημερίδα «Πολιτεία»: «Εζήτησε να γράψω κάτι, πνιγμένος πλέον από το αίμα. Απ' επάνω από το ερημοκλήσι ουρλιάζαν αι εκθρικά οβίδες. Ο ιατρός Γιαννουλάκος Ραζέλος ένευσε κρυφά εις όσους ανεζήτησαν καρτί και μολύβι διά τον ετοιμοθάνατον να μη τον ενοχλήσουν. Ο Πιπίνος Γαριβάλδης εστάθη εμπρός του ασκεπής. Μετά δύο λεπτά ο Λαυρέντιος Μαβίλης ειχεν ολοκληρώσει με το ωραιότερον τέλος μίαν πλήρη ανθρωπίνην ζωήν».

Όπως συμβαίνει συνήθως στην Ελλάδα –ένας άνθρωπος να συνδυάζει διάφορες ιδιότητες ταυτόχρονα– ο Ν. Καρβούνης έστελε τις ανταποκρίσεις του από τα διάφορα μέτωπα στα οποία βρισκόταν ως πολεμιστής. Οι ανταποκρίσεις αυτές δημοσιεύονταν σε συνέχειες στην εφημερίδα «Πολιτεία» και αργότερα τις επεξεργάστηκε και τις εξέδωσε συγκεντρωμένες στον τόμο «Ο πόλεμος Ελλάδος και Βουλγαρίας» (1914).

«Πολεμικόν σπορ»

Μια άλλη ξεχωριστή περίπτωση «πολεμικού απεσταλμένου» ήταν ο Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας (1893-1987), γνωστότερος με το φιλολογικό του ψευδώνυμο «Γεώργιος Αθάνας». Λογοτέχνης με πλούσιο έργο, ο Αθα-

νασιάδης-Νόβας είναι επίσης γνωστός για την μακροχρόνια πολιτική του δράση. Το όνομά του είναι συνδεδεμένο με τα Ιουλιανά, όταν το 1965 ορκίστηκε πρωθυπουργός της κυβέρνησης της αποστασίας.

Ο Αθανασιάδης-Νόβας κάλυψε δημοσιογραφικά τη Μικρασιατική Εκστρατεία για την εφημερίδα «Πολιτεία». Οι ανταποκρίσεις του αναδημοσιεύτηκαν το 1932 σε συνέχειες, εμπλουτισμένες με νέο υλικό. Τίτλων των κειμένων ήταν «Αναμνήσεις από την Μικρασιατική Εκστρατεία» με υπότιτλο «Όσα εσημειώθησαν εις ένα δημοσιογραφικόν καρνέ» και υπογράφονται: «Του κ. Αθανασιάδη Νόβα πολεμικού απεσταλμένου της «Πολιτείας». Ο ίδιος χαρακτηρίζει την εμπειρία του στην εκστρατεία ως «πολεμικοδημοσιογραφικόν βίον», σχολιάζοντας: «Διά να είμεθα ειλικρινείς εκάμνομεν απλώς, πλην του επαγγέλματός μας, και ολίγον πολεμικόν σπορ διανθιζόμενον ενδομύκως με κάποιον ιστορικόν και πατριωτικόν ρωμαντισμόν. Να με συγχωρούν οι αγαπητοί συνάδελφοι, αν ωμίλησα αυθαίρετός και εξ ονόματός των».

Τα κείμενά του χαρακτηρίζει εκείνη η φλόγα του παραδοσιακού, τυπικού για την εποχή, πατριωτισμού, και ταυτόχρονα η ποιητική διάθεση: «Εις όλα τα συντάγματα επεκράτει αναβρασμός ενθουσιασμού. [...] Μυρίοστομος ιαχή ζητωκραυγών εκάλυπτε τους πατριωτικούς λόγους. Εβλεπε κανείς οφθαλμοφανώς ότι εφλέγοντο όλα εκείναι αι άλκιμοι καρδιαί, ότι πεπυρακτωμένα ήσαν όλα εκείναι αι χαλύβδινοι λόγχα».

Εντυπωσιακές είναι και οι περιγραφές των μαχών: «Το μεσονύκτιον ακριβώς ο εχθρός εξαπέλυσε υπό το σελινόφως σφοδροτάτην επίθεσιν

Πάλη με τους... κορέους

Δημοσίευμα του Γεωργίου Αθανασιάδη-Νόβα με θέμα τις εμπειρίες του ως «πολεμικού απεσταλμένου» στη Μικρασιατική εκστρατεία. Στο συγκεκριμένο δημοσίευμα αναφέρεται, με άψογο ροιδικό χιούμορ, στην πάλη ενός Αμερικανού δημοσιογράφου με... κοριούς, στο ξενοδοχείο της Κιουτάχειας: «...προτού τον περισφίζουν καλώς αι αγκάλαι του Μορφέως, μυρμηγκιαί κορέων επέπεσαν εναντίον του πανταχόθεν. Κατέρρεον από την οροφήν κρουνηδόν, ανεπιδών από το δάπεδο σμηνηδόν, εξόρμων από τους τοίχους αγεληδόν. Ο Αμερικανός καταφαγωθείς από τας προφυλακάς της αναριθμήτου εκθρικής στρατιάς ανεπήδησεν έντρομος, ήναψε το κερι του και εις το αντίκρυσμα της μυρμηγκιώσης αιμοφύρτου κλίνης του κατελύθη από νευρικόν παροξυσμόν. Μη έχων άλλο μέσον αμύνης και μη δεχόμενος να τραπή αμαχητί εις επονειδιστον φυγήν, επήρε το... πιστόλι του και το εξεκέκνωσε dis κατά των ανδών ζωύφιων, τα οποία όλα μαζί δεν ήσαν ολιγώτερον αιμοχαρή από μίαν τίγριν ή μίαν ύιαν. Οι πυροβολισμοί ανησύχησαν, εννοείται, όλους τους άλλους πλην των κορέων. Η περίπολος προσέδραμε, το ξενοδοχείον επολιορκήθη, ο περιπολάρχης ενήργησεν έφοδον. Και -δικαίως- πολύ εδυσκολεύθη να πιστεύση ότι ο εξηγριωμένος ξένος με το περιστρόφον εις το χέρι εκυνηγούσε εις τας... Ζούγκλας της Κιουταχειας κορέους! (...) Νομίζω ότι το επεισόδιον αυτό αποτελεί την ενδοξότεραν σελίδα εις την ιστοριαν όλων των εντόμων. Ουδείς δε δύναται ν' αρνηθή ότι κατά τη μικρασιατικήν εκστρατείαν εδοξάσθησαν ιδιαίτέρως οι κορέοι, αφού διά μακρών έγραψε περί αυτών ο αμερικανικός τύπος!...» (φωτ.: Αρχείο Γ. Ζεβελάκη).

κατά των γραμμών μας, αι οποίαι εξε-
τείνοντο εις ελαχίστων χιλιομέτρων
από της πόλεως απόστασιν. [...] Συνή-
φθη τότε άγριος αγών εκ του συστά-
δην. Επί εδάφους διασχιζομένου από
αλληπαλλήλους μικράς χαράδρας οι
αντίπαλοι, μαχόμενοι αμφοτέρωθεν
με αγρίαν πολεμικήν χαράν, ήλθον
κυριολεκτικώς εις τας χείρας. [...] Λυ-
σώδης αγών συνάπτεται επί των
συρματοπλεγμάτων εκείνων, τα
οποία στάζουν εις το σκότος αίμα και
αποσπούν σάρκας...».

Άλλοτε, ο Αθανασιάδης-Νόβας κά-
νει μερικές ενδιαφέρουσες σκέψεις
πάνω στην πραγματικότητα του πο-
λέμου: «Επικρατεί η πεπλανημένη
ιδέα ότι ο πόλεμος είναι κάτι το συνε-
χές, το συμπαγές, το αδιαπτότως
έντονον. Την ιδέα αυτή δημιουργεί
η γνώριμία του πολέμου μόνον από
το διάβασμα της ιστορίας ή της οιασ-
δήποτε άλλης, δημοσιογραφικής ή
φιλολογικής, περιγραφής των μαχών.
Εις την πραγματικότητα όμως δεν εί-
νε έτσι. Και προξενούν εντύπωσιν τα
χάσματα που παρεμβάλλονται. Χά-
σματα τόπου, χάσματα χρόνου, χά-
σματα ενεργείας...».

Αλβανικό μέτωπο

Ο Παντελής Καψής (1883-1963) ξεκί-
νησε τη δημοσιογραφική του καριέ-
ρα από τη γενέτειρά του τη Σμύρνη
σε μια ιδιαίτερα δύσκολη εποχή για
τους Έλληνες δημοσιογράφους που
εργάζονταν στην Τουρκία. Ο Π. Κα-
ψής διώχθηκε ύστερα από την κατα-
στροφή του 1922 και εγκαταστάθηκε
στην Αθήνα, όπου συνέχισε να εργά-
ζεται ως δημοσιογράφος. Ως απε-
σταλμένος αθηνναϊκών εφημερίδων
στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-
41, έζησε από κοντά τις μάχες στο μέ-
τωπο της Αλβανίας και «ενημέρωνε
τους αναγνώστες του με υπεύθυνες
ανταποκρίσεις για τις νίκες του ελλη-
νικού στρατού και τις ταπεινωτικές
υποχωρήσεις των πολυάριθμων ιτα-
λικών μεραρχιών» (Ν. Παπαδημητρί-
ου). Σε μία του ανταπόκριση ο Π. Κα-
ψής σκιαγραφεί το πορτρέτο των
Ελλήνων φαντάρων: «Οι περισσότε-
ροι, δηλαδή τα οκτώ δέκατα απ' αυ-
τούς, είναι χωρικοί αγαθοί και φιλήσυ-
χοι εργάται ή μικροεπαγγελματίαι,
αρκετοί επιστήμονες σπουδασταί
κ.λπ. Άνθρωποι δηλαδή της ειρήνης,
καθόλου των όπλων, ανίκανοι ακόμη
και να θυμώσουν. Όταν δεν υπάρχει
μάχη, τους βλέπεις ψύχους, ταπει-
νούς, ντροπαλούς, σαν κορίτσια, να
συζητούν με τους χωρικούς, να δι-
στάζουν να μπουν σ' ένα χωριό-
σπιτο χωρίς την άδεια του οικοδε-
σπότη και έτσι σου γεννάται πολλές
φορές η σκέψις και λες: — Αυτοί είναι
που νικούν τους Ιταλούς;».

Κι όμως υπάρχουν πληροφορίες
που δεν θα φτάσουν ποτέ στις σελί-
δες των εφημερίδων. Για παράδειγμα,
οι ωμότατες εις βάρος Ιταλών αιχμα-
λώτων: εκτελέσεις με το περιστρόφο
στον κρόταφο, ομαδικόι τουφεκισμοί
με συνοπτικές διαδικασίες, αλλά και
φρικτοί θάνατοι με το υποκόπανο
εξαιτίας έλλειψης πυρομαχικών.
Όπως και δεν θα φτάσουν ποτέ στο

αναγνωστικό κοινό οι πληροφορίες
για τους μαζικούς θανάτους και
ακρωτηριασμούς Ελλήνων στρατιω-
τών από κρουπαγήματα, πριν καν
φτάσουν στην πρώτη γραμμή εξαι-
τίας έλλειψης ρουκισμού και εφο-
δίων. Η «φανέλα του στρατιώτη»
υποτίθεται ότι διανέμεται δωρεάν,
αλλά κάπου στην πορεία τα φορτία
χάνονται μυστηριωδώς για να πωλη-
θούν από επιτήδειους μέσα σε ένα
όργιο αισχροκέρδειας. Αλλά αυτού
του τύπου οι ειδήσεις, όπως είδαμε
και στη διεθνή ιστορία, σπάνια έβρι-
σκαν τη θέση τους στις στήλες των
εφημερίδων.

Στον πόλεμο του '40 διακρίθηκαν
και άλλοι Έλληνες δημοσιογράφοι ως
πολεμικοί ανταποκριτές: ο Παύλος
Παλαιολόγος (1895-1984), ο Διονύ-
σιος Αβραμόπουλος (1914-), ο Γιώρ-
γος Ανδρουλιδάκης (1906-1974), ο
Βάσος Βασιλείου (1915-1985), ο Νίκος
Καπίτσογλου (1904-), ο Αλέκος Λιδω-
ρικής (1907-1988), ο Φοίβος Δέλφης,
ο Ν. Γιοκαρίνης, ο Λουκίς Ακριτάς
(συγγραφέας του βιβλίου «Αρματωμέ-
νοι», με θέμα το έπος του '40) αλλά
και κορυφαίοι συγγραφείς, όπως ο
Στράτης Μυριβήλης κ.ά.

Σε ένα σπάνιο δείγμα φιλοζωίας, ει-
δικά για τα δεδομένα της εποχής, ο
Π. Παλαιολόγος γράφει τον Δεκέμ-
βριο του 1940: «Εμπρός σ' ένα νεκρό
στρατιώτη σάς παρηγορεί η σκέψις
ότι έπεσε υπερισπαζόμενος το ιδανι-
κό στο οποίο πιστεύει. Το ζώνον όμως
που κοκκαλώνει και ψοφά επάνω στα
βουνά της αρβανιτιάς δεν έχει τη με-
γάλη αυτή ικανοποίησι. Πεθαίνει
δουλεύοντας στους νόμους των αν-
θρώπων. Θα είμαστε αχάριστοι, μου
έλεγε ένας επιστρατευμένος κτηνία-
τρος, αν δεν ανεγείρουμε ένα μνη-
μείο στο άγνωστο μουλάρι. Χωρίς αυ-
τό δεν βγάζαμε πέρα τον πόλεμο».

Τον Ιανουάριο του 1941 Ο Γ.
Ανδρουλιδάκης καταγράφει στην
«Πρωΐα» την ελληνική επίθεση για
την κατάληψη ενός υψώματος: «Κι
ενώ το πυροβολικό βάλλει εναντίον
των εχθρικών θέσεων για να εξουδε-
τερώσει τα πυρά των, ο λόχος αρχίζει
τις πρώτες κινήσεις του. Το ανηφορι-
κό του εδάφους του επέτρεψε να
πλησιάσει ακόμα πιο κοντά από τις
θέσεις, που είχε καταλάβει τη νύχτα,
τόσο κοντά, ώστε δε μπορούσαν να
να κρυφτούν από τους Ιταλούς, τους
οποίους άκουσαν καθαρά να φωνά-
ζουν: "Γκρέτσι, φουόκο!" (Οι Έλλη-
νες, πυρ!). Αρχισε τότε το πανηγύρι.
[...] Τα πολυβόλα "γαζώνουν" αδιακό-
πως και ακολουθούν από κοντά τα
οπλοπολυβόλα. [...] Σέρνοντας την
κοιλιά τους στο έδαφος σαν φίδια, οι
φαντάροι μας πυροβολούν και προ-
χωρούν. [...] Εφθασεν η στιγμή να το
τολμήσωμε. Πριν ένα λεπτό ήταν να-
ρις, μετά ένα λεπτό θα είναι αργά. Ή
τώρα ή ποτέ. [...] Με την ξιφολόγη
στο όπλο οι στρατιώτες μας προχω-
ρούν σχεδόν όρθιοι. Στα ως τώρα πυ-
ρά προστίθεται και ένα καινούργιο: η
χειροβομβίδα. Τα θραύσματά της
σκορπίζουν τον θάνατο και τη σύγ-
χυση στον εχθρό, ο οποίος τέλος ανα-
γκάζεται να εγκαταλείψη τις θέσεις
του και να αποσυρθεί σε νέες».

▲ «Γράμμα από το μέτωπο» του Σπύρου Βασιλείου. Πολλές από τις επιστολές που έστειλαν οι Έλληνες φαντάροι από το αλβανικό μέτωπο δημοσιεύονταν ως ανταποκρίσεις σε στρατιωτικές και σατιρικές εφημερίδες όπως ήταν η «Λόγχη» του Ξένου Ακογλου ή Ξενίτα. Πολλές από αυτές τις ανταποκρίσεις δημοσιεύτηκαν στη συγκεντρωτική έκδοση «Το θαύμα της Αλβανίας απ' τη σκοπιά της III Μεραρχίας», που επιμελήθηκε ο Ξενίτας το 1942. Ένας από τους συνεργάτες, ο ποιητής Νίκος Καββαδίας (φωτ.: Αρχείο Γ. Ζεβελάκη).

▲ Ανταποκρίσεις των Π. Παλαιολόγου και Ν. Γιοκαρίνη από το μέτωπο τον 1940-41 (φωτ.: Αρχείο Γ. Ζεβελάκη).

◀ Μάρτιος του 1947. Κλιμάκιο της Βαλκανικής Επιτροπής του ΟΗΕ σε μία από τις πολλές προσπάθειές του να συναντήσει στα βουνά της Μακεδονίας τον Μάρκο Βαφειάδη, αρχηγό του Δημοκρατικού Στρατού. Ο φωτορεπόρτερ Δημήτρης Τριανταφέλλων απαθανάτισε τον αντιπρόσωπο του Μάρκου, καπετάν Γιαννούλη, μαζί με τους πολεμικούς ανταποκριτές που ακολουθούσαν το κλιμάκιο. Ορθοί επάνω: Νίκος Στάγκος και Κ. Δημάδης. Κάτω: Γιώργος Ανδίας, Βάσος Τσιμπιδάρος, Διδώ Σωτηρίου, Θ. Τσακίριδης, καπετάν Γιαννούλης, Κώστας Ζαφειρόπουλος, Φρίξος Ιωαννίδης και Κώστας Βασιλείου. Μπροστά καθιστοί: Βάσος Βασιλείου και Δημήτρης Ανγέρης (φωτ.: Συλλογή Ν. Ε. Τόλη).

Ο Ν. Καπίτσογλου είχε πάθος με τη «ζωντανή» δημοσιογραφία και ήταν από τους πρώτους που έζησε από κοντά την καθημερινότητα του τότε υποκόσμου της Αθήνας για να την καταγράψει σε σειρά από ρεπορτάζ που είχε προκαλέσει αίσθηση. Υπήρξε απεσταλμένος της «Βραδυνής» στον πόλεμο του '40 και παρέμεινε στη γραμμή των πρώων από την πρώτη ημέρα των επιχειρήσεων μέχρι τη γερμανική επίθεση. Μπήκε μαζί με τον ελληνικό στρατό στην Κορυτσά και μαζί με άλλους παράγοντες όρκισαν και εγκαθίδρυσαν τις ελληνικές δημοτικές αρχές της πόλης. Ο Ν. Καπίτσογλου έστειλε ανταποκρίσεις από τον εμφύλιο πόλεμο και από τον πόλεμο της Κορέας.

Εμφύλιος: υπόθεση Πολκ

Όπως γράφει ο παλιός δημοσιογράφος Βάσος Τσιμπιδάρος στο βιβλίο του «Με την άκρη της πέννας»: «Στον εμφύλιο πόλεμο η δημοσιογραφία έπαιξε στον τόπο μας μεγάλο ρόλο. Αναγκαστικά δημιουργήθηκε μια νέα κατηγορία συναδέλφων που πήραν τον τίτλο του πολεμικού ανταποκριτή. Ήταν υποχρεωμένοι να τρέχουν εδώ κι εκεί κάτω από συνθήκες επικίνδυνες και να ενημερώνουν κάθε βράδυ τις εφημερίδες τους για το τι συνέβη στις διάφορες μάχες, που βέβαια ήταν πολλές». Κάθε εφημερίδα είχε τους πολεμικούς της ανταποκρι-

τές. Η «Ακρόπολις» και η «Εστία» τον Κώστα Τριανταφυλλίδη, το «Βήμα» και τα «Νέα» τους Παναγιώτη Σκλιά και Κώστα Βασιλείου, η «Βραδυνή» τους Μανώλη Ρέπα, Γιώργο Λυδία και Νίκο Καπίτσογλου, το «Εθνος» τον Γιώργο Καραγιώργα, η «Ελευθερία» το στρατηγό Χριστόδουλο Τσιγάντε, η «Καθημερινή» τον Νίκο Καλημέρη και το «Εμπρός» τους Νιόνιο Αβραμόπουλο και τον Βάσο Τσιμπιδάρο. Ένας ακόμα δημοσιογράφος που κάλυψε τις μάχες του Εμφυλίου ήταν ο Σπύρος Τριανταφύλλου (1905-1973) ως απεσταλμένος αθηναϊκών εφημερίδων αλλά και ξένων ειδησεογραφικών πρακτορείων και ραδιοφωνικών δικτύων.

Το ενδιαφέρον των ξένων δημοσιογράφων απέναντι στα ελληνικά τεκταινόμενα της περιόδου 1946-49 ήταν επίσης πολύ έντονο. Όπως γράφει ο Εντμουντ Κίλι στο βιβλίο του «The Salonika Bay Murder. Cold War Politics and the Polk Affair»: «Όταν μια φωτογραφία των κομμένων κεφαλών από τρεις αντάρτισσες που κρέμονταν από τη σέλα ενός στρατιώτη, δημοσιεύτηκε σε βρετανική εφημερίδα, ο τότε πρωθυπουργός Τσαλδάρης δικαιολογήθηκε ότι η

επίδειξη κομμένων κεφαλών ήταν παλιό ελληνικό έθιμο που απέβλεπε στον παραδειγματισμό(!).

Όπως ήταν αναμενόμενο, η λογοκρισία κατά τον Εμφύλιο ήταν ιδιαίτερα αυστηρή και η μεγαλύτερη πρόκληση για τους δημοσιογράφους της εποχής ήταν να έρθουν σε επαφή με τους ηγέτες του Δημοκρατικού Στρατού. Η συνάντησή με τον Βαφειάδη ήταν ο διακαής πόθος ενός ξένου δημοσιογράφου, του 35χρονου Αμερικανού Τζορτζ Πολκ, ο οποίος είχε έρθει στην Ελλάδα ως απεσταλμένος του ραδιοσταθμού CBS για να καλύψει τον εμφύλιο πόλεμο.

Σε αντίθεση με τους Έλληνες δημοσιογράφους, που γνώριζαν τα κακώς κείμενα της ελληνικής πραγματικότητας της εποχής, και απέφευγαν να εκφράζονται ευθέως, ο Πολκ, πιστεύοντας ίσως στο άρρωτο της αμερικανικής υπηκοότητας, προσπαθούσε να είναι αντικειμενικός. Τον Δεκέμβριο του 1947 είχε δημοσιεύσει ένα άρθρο στο περιοδικό «Χάρπερς» στο οποίο μιλούσε για «κομμουνιστικές συμμορίες», την ίδια στιγμή όμως εξέφραζε την άποψη ότι «Το Λαϊκό Κόμμα του

κ. Τσαλδάρη αντί να θεραπεύει τον εμφύλιο πόλεμο, τον επιδεινώνει. [...] Τυχόν επιδείνωσις της καταστάσεως θα απολήξει σε δικτατορία την οποία ονειρεύεται ο στρατηγός Ζέρβας, ένας εξ επαγγέλματος χαρτοπαίκτης και ασυνείδητος πολιτικάντης».

Στις 7 Μαΐου 1948 ο Πολκ έφυγε από την Αθήνα για τη Θεσσαλονίκη, απ' όπου κάποιος θα τον οδηγούσαν το κρησφύγετο του Βαφειάδη. Το πτώμα του βρέθηκε δέκα μέρες αργότερα, μέσα στα νερά του Θερμαϊκού. Είχε πυροβοληθεί στο κεφάλι. Για τη δολοφονία του κατηγορήθηκε άδικα ένας Έλληνας δημοσιογράφος ο Γρηγόρης Στακτόπουλος, ο οποίος αργότερα αθωώθηκε, ύστερα όμως από φρικτές ταλαιπωρίες. Ο Στακτόπουλος ήταν το εξιλαστήριο θύμα, καθώς η κυβέρνηση Σοφούλη (οι άνθρωποι της οποίας ήταν υπεύθυνοι για το έγκλημα) θεωρούσε την ανεύρεση του δολοφόνου «ζήτημα τιμής». Τότε ο Ερνεστ Χέμινγουεϊ είχε δηλώσει: «Αν η υπόθεση Πολκ αποσιωπηθεί, αυτό θα αποτελέσει νίκη για εκείνους που πιστεύουν ότι μπορούν να σκοτώσουν την Αλήθεια με το να σκοτώσουν τον άνθρωπο που επιδιώκει να την αποκαλύψει».

Γεγονός είναι πάντως ότι οι Αμερικανοί ανταποκριτές όπως ο Πολκ, δεν είχαν τις καλύτερες σχέσεις με τους αξιωματικούς του αμερικανικού προξενείου, λόγω της κριτικής τους στάσης απέναντι στις τότε ελλη-

Ο «πολεμικοδημοσιογραφικός βίος» από τα υψίπεδα της Μικράς Ασίας στον Γράμμο και το Βίτσι

νικές κυβερνήσεις. Οι κακές αυτές σχέσεις όμως δεν εμπόδισαν ορισμένους από τους πρόξενους, όπως τον Γκίμποσον, να «συμβουλευθεί» τον δημοσιογράφο Ντάνιελ Τραπ να μην αποπειραθεί το ταξίδι στο αρχηγείο του Βαφειάδη. Σύμφωνα με τον Κώστα Χατζηναργύρη, ο «κύριος Τραπ» ήταν πολύ τυχερός όταν στα τέλη Απριλίου του 1948 αποφάσισε να μην συναντήσει τον ηγέτη του Δημοκρατικού Στρατού...

Έχουν περάσει πολλά χρόνια από εκείνη τη σκοτεινή περίοδο. Ορισμένοι από τους δημοσιογράφους που κάλυψαν τον ελληνικό Εμφύλιο, κάλυψαν επίσης τα μέτωπα της Κορέας, του Βιετνάμ (όπως ο Γιώργος Λεονάρδος), τους διάφορους αφρικανικούς εμφυλίου και τις συγκρούσεις μεταξύ των Ισραηλινών και των Αράβων.

Όπως είπαμε, η έννοια του πολεμικού ανταποκριτή στη χώρα μας έγινε ευρύτερα γνωστή μετά την έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης, κατά την παραγμένη δεκαετία του '90. Η υπερβολή, σύνθησε σύμπτωμα στην ελληνική δημοσιογραφία, δεν θα μπορούσε να λείπει από την κάλυψη πολεμικών συγκρούσεων. Παραδόξως όμως, σε αντίθεση με την κάλυψη εγχώριων γεγονότων, οι Έλληνες δημοσιογράφοι, που βρίσκονται αυτή τη στιγμή στη Μέση Ανατολή καλύπτοντας τον πόλεμο στο Ιράκ, έχουν αποφύγει σε γενικές γραμμές τις «κακές συνήθειες» – κάτι που δεν ισχύει για τα ρεπορτάζ ορισμένων ιδιωτικών καναλιών, τα οποία, όταν δεν επικοινωνούν με τον ανταποκριτή τους, «αναμασούν» όσα μεταδίδουν τα ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία ή τονίζουν από το πρώτο λεπτό της αμερικανοβρετανικής επίθεσης ότι γίνονται «μάχες σώμα με σώμα», μια αστήρικτη γενίκευση που φανερώνει βαθιά άγνοια βασικής στρατιωτικής ορολογίας.

Μπορεί οι περισσότεροι από τους

Έλληνες δημοσιογράφους που καλύπτουν πολέμους να στερούνται της επαγγελματικής κατάρτισης ξένων συναδέλφων τους (οι οποίοι συχνά πυκνά περνούν από ειδική στρατιωτική εκπαίδευση - ένα τέτοιο κέντρο λειτουργεί στην Αγγλία), και να αναγκάζονται να επιστρέψουν στο ελεύθερο ρεπορτάζ σε καιρούς ειρήνης, ωστόσο έχουν εδώ και καιρό αρχίσει να αντιμετωπίζουν τη δουλειά τους με υπευθυνότητα, μεταφέροντας, πολλές φορές ανάγλυφα, την πολεμι-

κή ατμόσφαιρα που βιώνουν (χαρακτηριστικό παράδειγμα στον πόλεμο του Ιράκ, ο Κώστας Βαξεβάνης), και φέρνοντας σε πέρας μια, αν μη τι άλλο, επικίνδυνη αποστολή. 🍂

Σημείωση «Επίτ Ημερών»: Ευχαριστούμε τον κ. Γιώργο Ζεβελάκη για την καθοριστική συμβολή του στη σύνταξη αυτού του άρθρου.

▲ Ο συγγραφέας Μ. Καραγάτσης, πολεμικός ανταποκριτής της «Βραδυνής» στον Γράμμο, μαζί με αξιωματικό της περριοχής, την περίοδο του Εμφυλίου.

Ο Χέμινγουεϊ στη Μικρασιατική καταστροφή

Ο Ερνεστ Χέμινγουεϊ, πολεμικός ανταποκριτής στη Νορμανδία το 1944. Ο νομπελίστας συγγραφέας, βετεράνος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου τραυματίστηκε, είχε καλύψει δημοσιογραφικά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο το 1922 και τον ισπανικό εμφύλιο, στον οποίο μάλιστα συμμετείχε στο πλευρό των Δημοκρατικών. Ο αιμνηστος Φρέντνυ Γερμανός ανακάλυψε τις ανταποκρίσεις του Χέμινγουεϊ από τη Μικρά Ασία, στην εφημερίδα «Τορόντο Σταρ», αποσπάσματα των οποίων δημοσίευσε στο περιοδικό «Διαβάζω» (τχ. 159): «Ακόμα και στην υποχώρηση οι κουρασμένοι Έλληνες στρατιώτες έδειχναν τις έξοχες αρετές τους», έγραφε ο Χέμινγουεϊ. «Έβλεπες ακόμα κι εκείνη την ώρα στα σφιγμένα πρόσωπα, το πείσμα, ένα πείσμα που σίγουρα θα κόστιζε ακριβά στους στρατιώτες του Κεμάλ αν αναγκάζονταν να πολεμήσουν ξανά με το στρατό αυτό».

Στην τελευταία του ανταπόκριση, βλέποντας τους τελευταίους Έλληνες στρατιώτες να υποχωρούν, ο Χέμινγουεϊ σημειώνει: «Όλη τη μέρα τους έβλεπα να περνούν από μπροστά μου. Κουρασμένοι, βρώμικοι, αζύριστοι, ανεμοδαρμένοι. Και γύρω τους η σιωπή της ξαφνιασμένης Θράκης. Εφευγαν. Χωρίς μπάντες, χωρίς εμβρατήρια, χωρίς καν περιθάλψη! Μόνο με μια βρώμικη κουβέρτα ο καθένας. Και με συντροφιά, βέβαια, τα κουκούπα της νύχτας».

Αυτοί οι άντρες ήταν οι σημαιοφόροι της δόξας που, πριν λίγο καιρό, λεγόταν Ελλάδα. Κι αυτή η εικόνα ήταν το φινάλε της δεύτερης πολιορκίας της Τροίας...».

Ο Καζαντζάκης της «Καθημερινής»

◀ Το πρώτο μέρος των ανταποκρίσεων του Νίκου Καζαντζάκη, απεσταλμένου της «Καθημερινής» στον Ισπανικό Εμφύλιο.

Ο Καζαντζάκης είχε επισκεφθεί και προηγουμένως την Ισπανία και κατά γενική ομολογία, ακόμα και των εκ συστήματος αρνητών της λογοτεχνικής αξίας του έργου του, οι εντυπώσεις από τη χώρα αποτελούν ένα από τα αρτιότερα κείμενα τα οποία και ίσως το σημαντικότερο έργο ταξιδιωτικής λογοτεχνίας και διαπολιτισμικού στοχασμού που διαθέτουμε στη γλώσσα μας μέχρι σήμερα.

Στον αστερισμό του Καιν

Ο Καζαντζάκης φτάνει λοιπόν στην Ισπανία και καταγράφει τις παρατηρήσεις του από τη χώρα κάτω από τον τίτλο «Βίβα λα μουέρτε» (ζήτω ο θάνατος). Οι ανταποκρίσεις του δεν διαθέτουν τη στρατευμένη οπτική συγγραφέων, όπως ο Αντρέ Μαργλό και ο Τζορτζ Οργουελ. Κάποιος μάλιστα θα παρατηρούσε ότι ο Καζαντζάκης που έχει στο παρελθόν πάρει συνέντευξη από τον Μουσεολίνι, τον Φράνκο και τον Πρίμε ντε Ριβέρα φαίνεται να εντυπωσιάζεται βαθύτατα από το πάθος για πόλεμο των φαλαγγιτών παρά από το μήνυμα της ιδεολογίας τους. «...ό,τι έχει σημασία σε έναν αγώνα», γράφει, «δεν είναι η ιδεολογία παρά ο ρυθμός της ιδιοσυγκρασίας του ανθρώπου που αγωνίζεται» (σ. 207).

Η δήλωση αυτή είναι ενδεικτική όλων της στάσεώς του απέναντι στα

Του ΒΡΑΣΙΔΑ ΚΑΡΑΛΗ

Αναληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου του Σίδνεϊ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ του 1930 ο Καζαντζάκης έγραψε τα περισσότερα ταξιδιωτικά του κείμενα ως ανταποκρίσεις για την «Καθημερινή» του Γεωργίου Βλάχου. Η σχέση του με τον Βλάχο υπήρξε πάντοτε τεταμένη, γιατί, όπως μας πληροφορεί η Ελλη Αλεξίου, ο Βλάχος «δεν ήθελε να τον πληρώνει για να πηγαίνει στην άλλη πλευρά της γης, και εν τούτοις να γράφει αυτά που έχει ήδη στο κεφάλι του από την Αθήνα». Μετά το ταξίδι του στην Κίνα και στην Ιαπωνία, ο

Καζαντζάκης συνέχισε να δουλεύει τη μεγαλεπήβολη «Οδύσσειά» του, και έχοντας ήδη τυπώσει τη μετάφραση της «Θείας Κωμωδίας» του Δάντη, τον «Φάουστ» του Γκαίτε, συνέγραψε το μυθιστόρημά του «Μον ρέρε» που αποτέλεσε το πρόπλασμα του «Καπετάν Μιχάλη», μαζί με τρία άσματα από τις μελλοντικές τερτίνες. Μέσα στον δημιουργικό αυτό αναβρασμό, ο Καζαντζάκης δέχτηκε την πρόταση του Βλάχου για να μεταβεί στην Ισπανία τον Οκτώβριο του 1936.

Ήδη η Ελλάδα είχε περιέλθει υπό την ηγεσία του Ιωάννη Μεταξά και η γραμμή Βλάχου, γενικώς, συμπεριόταν με την ιδεολογία του ανθρώπου που είχε κατορθώσει να πάρει με το μέρος του τους περισσότερους βενι-

ζελικούς συγγραφείς της εποχής. Η Ελένη Καζαντζάκη μάς πληροφορεί ότι ο Βλάχος έστειλε τον Καζαντζάκη να συναντήσει τους μαύρους, δηλαδή τους φαλαγγίτες του Φράνκο, και όχι τους κόκκινους, όπως τους χαρακτήριζε, μολονότι ο εκδότης πίστευε ότι ο Καζαντζάκης προσέκειτο φιλικότερα προς τους τελευταίους.

Κατά συνέπεια οι ανταποκρίσεις του από τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, αφορούν κυρίως την πλευρά των φασιστών φαλαγγιτών. Δημοσιεύτηκαν μετά την επιστροφή του στην Αθήνα και κατόπιν στη δεύτερη έκδοση του «Ταξιδιεύοντας. Ισπανία» (Δίφρος, 1957), όπου και γίνονται οι παραπομπές στο σύντομο αυτό σχεδιάσμα.

◀ 1939. Οι Ισπανοί Δημοκρατικοί έχουν ηττηθεί και οδηγούνται στα σύνορα με τη Γαλλία για ν' αποφύγουν τις διώξεις από το φασιστικό καθεστώς. Ως απεσταλμένος της «Καθημερινής», ο Νίκος Καζαντζάκης κάλυψε μόνο τους πρώτους μήνες του πολέμου, ωστόσο, οι εμπειρίες του αυτές ήταν αρκετές για να τις μεταφέρει αργότερα σε ένα από τα κορυφαία έργα ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, το «Ταξιδεύοντας: Ισπανία» (φωτ.: Ρ. Κάπια, «Ο αιώνας», εκδ. Καστανιώτη).

τρομακτικά γεγονότα του πολέμου, τις μαζικές δολοφονίες, τις εξοντωτικές πολιορκίες και την πολιτική ή κοινωνική σημασία του εμφύλιου του ίδιου. Ένας από τους φαλαγγίτες του φέρεται να διατρανώνει: «Ο εμφύλιος πόλεμος όπως και ο πόλεμος γενικότερα, δεν είναι ο απανθρωποποιητικός μηχανισμός που ήταν λόγου χάρη για τον Θουκυδίδη. Αντίθετα αποτελεί μια επιστροφή στην αρχέγονη πραγματικότητα, του προπολιτισμικού «σκοτούς», την ουσιαστική πραγματικότητα και την πραγματική ουσία του ανθρώπου». Και ο Καζαντζάκης σχολιάζει: «Σκοτεινό προαιώνιο είναι το μίσος των αδελφών, πλανταγμένο και συγκρατούμενο χιλιάδες χρόνια. Τώρα, γυρίζοντας τη σπαρασσόμενη Ισπανία, ένιωσα πώς μπήκε η τροχιά της γης στον αστερισμό του Κάιν...» (σ. 195).

Οι αναφορές του Καζαντζάκη στον φροϋδικό μύθο της σύγκρουσης των παιδιών, μετά την αρχέγονη δολοφονία από κοινού του πατέρα, φαίνεται να αποτελούν το γενικότερο υπόβαθρο των παρατηρήσεών του. Τα αδέρφια εκδικούνται το ένα το άλλο για την κοινή τους ενοχή, επειδή το ένα γνωρίζει την εγκληματική φύση του άλλου. Για τούτο και θα υποστηρίξαμε ότι για τον Καζαντζάκη διαγράφεται ένα είδος ψυχοϊστορικής αναλύσεως που διαποτίζει τις εμπέ-

ρους επισημάνσεις μικροπεισοδίων και μικρογραφιών που απαρτίζουν την αφήγησή του. Υστερα από μια πληθώρα αμειλικτων δολοφονιών, οι φαλαγγίτες του χορεύουν και επανώνονται με τον γονιμοποιητικό ρυθμό της ανθρώπινης ιστορίας· οι δολοφονημένοι δεν είναι παρά τρόπαια μιας δαρβινικής φύσης «μπροστά από τη θηλυκιά... Όλη η φρίκη του πολέμου με μια αφάνιστηκε, και ο πόλεμος ξαναβρήκε το πρωταρχικό του πρόσωπο – αιματωμένο, μεθυσμένο, σκληρότατο και δικως κακία». (σ. 218)

Όλες οι ανταποκρίσεις του Καζαντζάκη χαρακτηρίζονται από ένα βαθύτατο θαυμασμό προς τον πόλεμο, ως του γεγονότος που αναδεικνύει την εσωτερική ένταση του ατόμου, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί την απόδειξη της ηθικής προετοιμασίας του για να αντιμετωπίσει τον ίδιο του τον θάνατο. Για τους φαλαγγίτες του Καζαντζάκη, αντίπαλος είναι μόνο κατ' επίφαση οι κόκκινοι· αντίπαλος είναι η μίζερη και κακομοιρισμένη ζωή του εξαθλιωμένου προλετάριου, αγρότη και μικροαστού. Μέσα από τον πόλεμο οι πολε-

μιστές ξεπερνούν τον εαυτό τους, διαλύουν τα προστατευτικά πλέγματα της ιδεολογικής τους μυθουργίας και αποκτούν το θάρρος να αντιμετωπίσουν την ακρότατη ρίζα του πάθους τους, την απελπισία (σ. 220). Κόκκινοι και μαύροι είναι κατά τον Καζαντζάκη μάσκες και ιστορικές αφορμές που βρίσκουν οι Ισπανοί για να «ξεσπάσουν και ανακουφιστούν» (σ. 220).

Για τον Καζαντζάκη λοιπόν ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος δεν είναι ένα τοπικό φαινόμενο, μια ιστορική ιδιοτυπία, μολονότι ο κάθε λαός εξωτερικεύει τις απωθημένες πιέσεις και εντάσεις με έναν εντελώς ιδιαίτερο τρόπο. Είναι ένα καθολικό σύμπτωμα μιας ανανεούμενης υπαρξιακής δυσφορίας του ανθρώπου με την Ιστορία. Το αίμα, η δολοφονία, οι νεκροί, η ενοχή, η τύψη, ουσιαστικά δίνουν στον άνθρωπο το μέτρο του εξανθρωπισμού του. Δείχνουν τα όρια της ιδίας του της ανθρώπινης ουσίας και μέσα από αυτήν την πραγμάτωση της ουσίας τους ο Καζαντζάκης βλέπει να αναδύεται ό,τι ονομάζει «Πνέμα» (σ. 224). Γιατί

η ζωή, όπως γράφει, «δεν είναι αισθηματική επιχείρηση μήτε φιλελεύθερη ή ανελεύθερη ιδεολογία· είναι μια φοβερή δύναμη που δεν φοβάται το αίμα...» (σ. 222).

Οι ανταποκρίσεις του Καζαντζάκη παρουσιάζουν έντονες αναλογίες με τα πρώτα ρεπορτάζ του Ερνστ Χέμινγουεϊ από τη Μικρά Ασία και είναι διατυπωμένες με κοφτές, σχεδόν απότομες φράσεις, που θυμίζουν τις παλιότερες αναφορές του από τη Σοβιετική Ένωση. Μέσα τους εναλλάσσονται τραγικά και κωμικά επεισόδια και φυσιογνωμίες, ενώ συυφαινούνται από τον Καζαντζάκη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο φιλοσοφικών αναφορών τα κίνητρα και οι μετασχηματιστικοί μηχανισμοί της Ιστορίας.

Παρά τον αιφνιδιασμό που δημιουργούν με την αφιλοπρόσωπη και απάνθρωπη αποδοχή της καταστροφής και του πολέμου, παρουσιάζουν με ευαισθησία και αφιλοκέρδεια την αγωνία των αντιμαχόμενων ανθρώπων προτού γίνουν νικητές ή νικημένοι και προτού ο ένας καθυποτάξει τον άλλο. Τον ενδιαφέρει η ψυχική ένταση όλων σε μια στιγμή κρίσης, σε μια στιγμή χάους και γύρω από τον πανικό ή τη γαλήνη που αισθάνονται οι μαχητές μπροστά στον ίδιο τους τον αφανισμό, πλάθει τη δική του αφήγηση και εξιστόρηση ενός συλλογικού γεγονότος. ❧

Οι ανταποκρίσεις του μεγάλου Έλληνα συγγραφέα από τον Ισπανικό Εμφύλιο

Από τον εμφύλιο στην

▲ *Εμφύλιος. Στον δρόμο από τη Λάρισα προς τα Τρίκαλα, ένας στρατιώτης τραυματίζεται θανάσιμα από έκρηξη νάρκης. Οι συνάδελφοί του προσπαθούν να τον δώσουν κουράγιο, κρατώντας τον το χέρι. Λίγο αργότερα θα αφήσει την τελευταία του νιοή (φωτ.: Γ. Καράγιωργας).*

Ο Γιώργος Καράγιωργας δεν είχε ακόμα κλείσει τα είκοσι όταν άρχισε να χτυπάει τις πόρτες των αρχισυντακτών και των διευθυντών εφημερίδων. Πολλές τις βρήκε κλειστές, αλλά εκείνος επέμεινε: το 1939 προσελήφθη στην εφημερίδα «Ελληνικό Μέλλον», το 1945 κάλυψε δημοσιογραφικά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, ενώ ένα χρόνο αργότερα έπαιρνε τα βουνά για να καλύψει τις σκληρές μάχες του τρίχρονου εμφυλίου σπαραγμού. Ακολούθησαν οι αποστολές στην Κορέα, στην Κωνσταντινούπολη των Σεπτεμβριανών, στο Κονγκό, στον Πόλεμο των Εξι Ημερών, στη Βηρυτό, στην Κύπρο, στα πραξικοπήματα της Αργεντινής και της Χιλής κ.ά.

Ο μονόλογος που ακολουθεί είναι η συμπύκνωση μιας πολύωρης συνομιλίας που είχαμε μαζί του, και αποτελεί την προσωπική κατάθεση ενός χαλκέντερου ρεπόρτερ που φέρνει ακόμα μαζί του το άρωμα άλλων εποχών.

H.M.

Η ΠΡΩΤΗ ΜΟΥ αποστολή ως πολεμικού ανταποκριτή ήταν κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου ως απεσταλμένος του «Εθνους». Ευτυχώς, είχα από μικρός ασχοληθεί με τον αθλητισμό και μπορούσα να σκαρφαλώνω στις απότομες πλαγιές, στα βουνά όπου γίνονταν οι μάχες. Επίσης, πήρα και μαθήματα επιβίωσης από αξιωματικούς του Στρατού. Θυμάμαι χαρακτηριστικά που μου έλεγαν ότι αν βρω κάποιο όπλο πεταμένο χάμω, ή οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο, να μην προσπαθήσω να το αγγίξω γιατί μπορεί να ήταν παγιδευμένο.

Ο κίνδυνος όμως παραμόνευε παντού. Μια φορά, θυμάμαι, συνόδευα

τον υπουργό Εθνικής Αμύνης από τη Λάρισα στα Τρίκαλα. Ημασταν κονβόι με αυτοκίνητα. Εβρεχε και ο δρόμος είχε πλημμυρίσει, γι' αυτό και κόψαμε μέσα από κάποια χωριά. Μπροστά μας προπορευόταν ένα Τζέιμς γεμάτο στρατιώτες. Ξαφνικά ακούσαμε έναν κρότο και βλέπω το Τζέιμς με τους στρατιώτες να τινάζεται στον αέρα. Είχε πέσει σε νάρκη. Τραυματίστηκε σοβαρά ένας φαντάρος. Ήταν πεσμένοι χάμω και οι συνάδελφοί του που έλεγαν να κάνει κουράγιο. Τράβηξα πέντε φωτογραφίες με αυτό το παιδί να αργοπεθαίνει. Αργότερα μάθαμε ότι ξεψύχισε στον δρόμο για το νοσοκομείο.

Τον Ιανουάριο του 1949 πήγα στο Καρπενήσι για να μου δείξουν το πτώμα του Αμερικανού σμηνάρχου Λες Εντνερ που είχαν εκτελέσει οι αντάρτες. Συνόδευε τον σμηναγό Τσοούκα σε πτήση με Χάρβαρτ, πάνω από το Καρπενήσι. Τους χτύπησαν με αντιαεροπορικά και υποχρεώθηκαν σε αναγκαστική προσγείωση. Λένε ότι όταν κυκλώθηκαν, ο Τσοούκας έβγαλε το περιστροφό του και αυτοκτόνησε. Καμιά βδομάδα μετά ο Στρατός μπήκε στο Καρπενήσι και εντόπισε τα πτώματά τους. Από το πτώμα του Τσοούκα έλειπε το μισό πρόσωπο και είχε κακώσεις σε διάφορα σημεία του σώματός του. Τον Αμε-

Κορέα

ρικανό τον βρήκαν κατακρεουργημένο, δεμένο πάνω σε μια μπλιά. Όταν πήγα εγώ να το δω το είχαν μεταφέρει σε μια εκκλησιά. Είχε νυκτώσει όταν πλησίαζα, και άκουσα να μου φωνάζουν «Αλι!», και αμέσως μετά τον ήχο που κάνει το όπλο όταν σπλιζει. Είπα ότι είμαι δημοσιογράφος. Μου είπαν να πλησιάσω χτυπώντας συνεχώς παλαμάκια. Φοβόντουσαν μήπως και κρατούσα χειροβομβίδα. Την επομένη με οδήγησαν στο πτώμα. Ήταν τρομακτικό. Τον είχαν ευνουχίσει τον άνθρωπο.

Είχα κάνει αποστολές και με την Αεροπορία. Πριν απογειωθούμε, μου έλεγαν οι αεροπόροι για να με πειράξουν: «Αντέχεις να έρθεις να δεις πώς είναι το μέτωπο»; Εκανα κάπου 140 ώρες πολεμικής πτήσης, μερικές από αυτές νυκτερινές. Θυμάμαι μια αποστολή βομβαρδισμού εχθρικών θέσεων. Μέσα στη νύχτα έβλεπα τα βλήματα από τα αντιαεροπορικά να σκάνε στον αέρα γύρω από το αεροπλάνο. Ο θόρυβος ήταν τρομακτικός.

Στην Κορέα

Πρώτος πολεμικός ανταποκριτής στην Κορέα πήγε ο Γεράσιμος Τσιγάντες για την αγγλική εφημερίδα Observer, ο οποίος μάλιστα συνελήφθη από τους Κινέζους. Δεκαεννιά δημοσιογράφοι σκοτώθηκαν σε εκείνον τον πόλεμο.

Από την Ελλάδα πήγα εγώ (πάλι για το «Εθνος»), ο Κώστας Τριανταφυλλίδης της «Ακροπόλεως» (ήταν περισσότερο προσκολλημένος στο Σμήνος), ο Νίκος Καπιτσόγλου και ο Κίμων Σκορδίλης του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών.

Στην Κορέα προσπάθησα να εφαρμόσω την τακτική του Ερνι Πάιλ, του μεγάλου Αμερικανού πολεμικού ανταποκριτή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Εκτός από τις ανταποκρίσεις, έστελνα στην Ελλάδα και

τις φωτογραφίες των στρατιωτών. Στη λεζάντα έγραφα τα ονόματά τους, για να τους δούνε οι δικοί τους. Είχα βάλει μέσα στον φάκελο και φωτογραφίες των ελαφρά τραυματισμένων που νοσηλεύονταν. Οι γονείς τους ήξεραν ότι το παιδί τους ήταν

Οι αναμνήσεις του βετεράνου πολεμικού ανταποκριτή Γιώργου Καράγιωργα

τραυματισμένο από τις λίστες των απωλειών που έδινε στη δημοσιότητα το υπουργείο Εθνικής Αμύνης. Εγώ το έκανα για να δούνε στην Ελλάδα ότι το παιδί τους ήταν καλά. Μόνο που, δυστυχώς, αργότερα ανακάλυψα ότι οι υπεύθυνοι της εφημερίδας κρατούσαν το κείμενο και άφηναν απ' έξω τις φωτογραφίες με τις λεζάντες. Είχα στεναχωρηθεί πολύ τότε.

Ανταποκρίσεις από την Κορέα δεν έστελνα κάθε μέρα, εκτός βέβαια από τις περιπτώσεις εκείνες που ξεσπούσε κάποια μεγάλη μάχη. Τότε, ο πολεμικός ανταποκριτής είχε τη δυνατότητα να στείλει τηλεγράφημα από την πρώτη γραμμή και οι Αμερικανοί χρέωναν την εφημερίδα. Γι' αυτό και από την εφημερίδα μου είχαν δώσει την οδηγία να βάζω μόνο τα επώνυμα

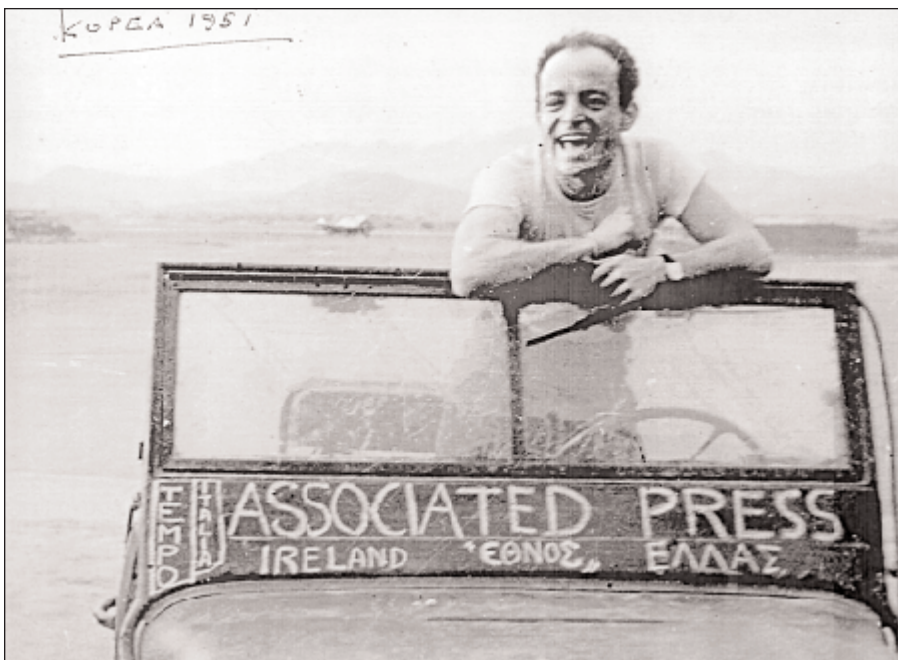

▲ 6 Ιουνίου 1951. Πρωτοσέλιδο του «Εθνος» με ανταπόκριση του Γ. Καράγιωργα από τη δράση του Ελληνικού Εκστρατευτικού Σώματος στον πόλεμο της Κορέας. Στη φωτογραφία ο Γ. Καράγιωργας μαζί με άντρες του Ελληνικού Τάγματος.

► Πρέσπες, 1949. Πολεμικοί ανταποκριτές εν δράσει την εποχή του ελληνικού εμφυλίου. Από αριστερά προς τα δεξιά: ο Γιώργος Καράγιωργας του «Εθνος», ο Κώστας Τριανταφυλλίδης της «Ακρόπολης», ο Α. Σιάγκος της «Θεσσαλονίκης», ο Εμμανουήλ Ρέπας του «Βήματος» και δύο στρατιώτες οννοδοί (φωτ.: Αρχείο Γ. Καράγιωργα).

► **Κορέα, 1951. Ο Γ. Καράγιωργας, απεσταλμένος του «Εθνους» στον κορεατικό πόλεμο, σε ώρα ανάπαυλας. Πίσω τον διακρίνεται ο διάδρομος των αεροδρομίων Κίμπο, λίγο έξω από τη Σεούλ (φωτ.: Αρχείο Γ. Καράγιωργα).**

των ανθρώπων που ανέφερα για να μην ανεβαίνει η χρέωση. Όταν ανακάλυψα λοιπόν ότι δεν συμπεριέλαβαν τις φωτογραφίες και τα ονόματα των στρατιωτών, για τιμωρία έγραφα ολόκληρα τα ονόματα για να πληρώνει η εφημερίδα παραπάνω. Ήταν η μικρή μου εκδίκηση.

Στέλναμε ανταποκρίσεις και από το αρχηγείο στο Τόκιο. Πηγαίναμε στο περίφημο Correspondents Club. Εκεί μάς επισκέπτονταν αστέρες του Χόλιγουντ, η Τζένιφερ Τζόουνς, ο Ντάνι Κέι και άλλοι. Ωραία ζωή.

Θυμάμαι μια φορά ο Αρμπούζης, ο διοικητής του ελληνικού Τάγματος στην Κορέα, με παρακάλεσε να επισκεφτώ τους φαντάρους και να μιλήσω μαζί τους. Μου είπε να βγάλω τη στολή μου και να φορέσω πολιτικά. Φόρεσα λοιπόν ένα καβανέζικο πουκάμισο και πήγα. Το σκεπτικό ήταν το εξής: όταν οι φαντάροι έβλεπαν έναν δημοσιογράφο να τριγυρνά στις θέσεις τους, ένιωθαν πιο ασφαλείς. Πίστευαν ότι δεν θα τους επισκεπτόμουν αν τα πράγματα ήταν πολύ επικίνδυνα. Κοιμήθηκα στο αμπρι εκείνο το βράδυ. Την άλλη μέρα, όταν έφυγα και επέστρεψα στην αμερικανική μονάδα, ολόκληρη η περιοχή εβόλετο από το κινεζικό πυροβολικό. Σκοτώθηκαν καμιά δεκαερίά Αμερικανοί στρατιώτες.

Οι Έλληνες φαντάροι ήξεραν πολύ καλά να σκάβουν χαρακώματα, να οργανώνουν τις αμυντικές τους θέσεις, με το που αναλάμβαναν δράση σε κάποια τοποθεσία. Οσο παράξενο κι αν ακούγεται σήμερα, οι Αμερικανοί δεν ήταν ιδιαίτερα επιμελείς σε αυτόν τον τομέα. Γι' αυτό και είχαν πολλές απώλειες. Μια φορά, θυμάμαι, σκάψανε οι δικοί μας τα χαρακώματά τους και ξαφνικά πήραν διαταγή να μετακινηθούν πάλι. Ηρθαν οι Αμερικανοί και τα βρήκαν όλα έτοιμα. Γκρίνια τότε οι δικοί μας. «Σκαφτιάδες είμαστε;», έλεγαν.

Αξέχαστες όμως θα μείνουν και οι πτήσεις με το Σμήνος. Τον Μάιο του '51 δοκίμασα την τύχη μου. Είχα πα-

ραλείψει να επιβεβαιώσω τη θέση μου στη λίστα επιβατών μιας πτήσης και οι Αμερικανοί δεν μου επέτρεψαν να πετάξω. Αυτό με έσωσε. Αν με άφηναν, θα πετούσα με την Ντακότα του υποσμηναγού Βάμβουκα. Εκείνη τη μέρα λοιπόν η Ντακότα του Βάμβουκα καρφώθηκε σε μια πλαγιά. Σκοτώθηκαν όλοι.

Κάτι ακόμα που δεν θα ξεχάσω από την Κορέα είναι ο εξαθλιωμένος άμαχος πληθυσμός. Καθώς περνούσαμε μέσα από τα φτωχόπιτα της Ιντσόν μαζί με τα παιδιά του Τάγματος, ακούσαμε ένα παιδί να κλαίει. Μπήκε πρώτος μέσα σ' ένα σπίτι ο αρχινοσοκόμος. Είδαμε τότε ένα γέρο κρεμασμένο. Το τρομερό είναι ότι ήταν τόσο χαμηλοτάβανο το σπίτι που είχε κρεμαστεί γονατιστός! Στα πόδια του έκλαιγαν δύο μικρά παιδιά. Ολόκληρη η οικογένειά τους είχε πεθάνει από την πείνα. Οι φαντάροι μας τα φρόντισαν και τους έδωσαν καραμέλες. Είχα τραβήξει και μια φωτογραφία του κρεμασμένου γέρου, αλλά

την έχασα. Εχω χάσει διάφορα πολύτιμα αντικείμενα στη ζωή μου, για την απώλεια αυτής της φωτογραφίας όμως πόνεσα πολύ.

Σεπτεμβριανά

Μια άλλη μεγάλη εμπειρία ήταν με τα γεγονότα στην Κωνσταντινούπολη το 1955. Πήγα εκεί λίγες ημέρες ύστερα από τις καταστροφές και τις λεηλασίες. Τα πράγματα ήταν περίεργα. Οι Τούρκοι ήξεραν ότι είμαι Έλληνας και με παρακολουθούσαν. Κατάφερα να επισκεφτώ το ελληνικό νεκροταφείο. Οι Τούρκοι είχαν βάλει φωτιά στο οστεοφυλάκιο και κάπνιζε ακόμα. Τα είχαν γκρεμίσει όλα και είχαν βεβηλώσει τα ελληνικά μνήματα. Πήγα εκεί προσποιούμενος τον Αμερικανό. Μιλούσα αγγλικά με αμερικανική προφορά. Είχα μαζί μου και έναν φωτογράφο του Πατριαρχείου, τον Δημήτρη Καλούμενο. Οι φωτογραφίες όμως απαγορεύονταν. Είπα στον Καλούμενο να πηγαίνει μπροστά από

▲ Δευτέρα 12 Σεπτεμβρίου 1955. Πρωτοσέλιδο του «Εθνους» με ανταπόκριση του Γ. Καράγιωργα από την Κωνσταντινούπολη. Λίγες ημέρες ύστερα από τους τουρκικούς βανδαλισμούς στην ελληνική συνοικία της πόλης.

μένα. Εγώ ακολουθούσα πίσω του με τα χέρια στις τσέπες, σφουρίζοντας αδιάφορα. Ο Καλούμενος όμως είχε μέσα από το σακάκι του μια φωτογραφική μηχανή και τραβούσε τους λεπλάτημένους τάφους. Μόλις ο Καλούμενος τελείωνε ένα φιλμ το άφηνε να πέσει κάτω κι εγώ έσκυβα έπειτα από λίγο, το μάζευα και το έκρυβα στην κάλτσα μου. Μάζεψα τέσσερα πέντε φιλμ. Κάποια στιγμή είδαμε από μακριά έναν Τούρκο αστυνομικό. Φώναξε στον Καλούμενο να πλησιάσει. Ο Καλούμενος μου έδωσε τη μηχανή χωρίς να μας δει αυτός και εγώ την πήρα κι έφυγα. Εκείνος όμως τον συνέλαβαν. Βρήκα τον παπά του νεκροταφείου και του είπα τι συνέβη και ότι θα έπρεπε να ειδοποιήσει το Πατριαρχείο.

Πήγα τις φωτογραφίες σε κάποιους Έλληνες για να τις εμφανίσουν. Στο ξενοδοχείο όπου έμενα, πήγα μεν να πληρώσω αλλά άφησα στο δωμάτιο μερικά ρούχα για να μην καταλάβουν ότι έφευγα για τα καλά. Αλλάξα πουκάμισο και κόλλησα όλες τις φωτογραφίες πάνω στο σώμα μου, μέσα από το πουκάμισο. Μου ήταν πολύ δύσκολο να κουνηθώ. Μετά γραμμή για το αεροδρόμιο. Ηρθε και ο πρόξενος μαζί μου, μου έδωσε να κρατώ μια τσάντα και ένα εισιτήριο με την Air France. Μπαίνω στο αεροπλάνο και αμέσως φωνάζω την αεροσυνοδό. Την ρωτάω σε πόση ώρα θα έχουμε φτάσει στο μέσον της διαδρομής για την Ελλάδα. Αν το αεροπλάνο χαλούσε πριν από το μέσον της διαδρομής θα επέστρεφε στην Τουρκία. Αν πάθαινε κάποια βλάβη μετά θα πήγαινε στην Ελλάδα, οπότε δεν υπήρχε κανένας λόγος να κρύβω τις φωτογραφίες. Η αεροσυνοδός δεν καταλάβαινε και της ζήτησα να δω τον κυβερνήτη. Της είπα ψέματα ότι είμαι πρώην αεροπόρος. Τότε δεν είχαμε αεροπειρατίες και τα πράγματα ήταν πιο χαλαρά. Πήγα μέσα στο πιλοτήριο και τους εξήγησα πώς έχει η κατάσταση. Όταν ξεκούμπωσα το πουκάμισό μου και ο Γάλλος πιλότος είδε τις φωτογραφίες, είπε έντρομος: «Θεέ μου!». Ευτυχώς όμως, όλα πήγαν καλά, φτάσαμε στην Ελλάδα και την επομένη οι φωτογραφίες δημοσιεύτηκαν.

Κάλυφα πολλούς πολέμους, ως απεσταλμένος διαφόρων εφημερίδων. Θα ήταν ψέμα να πω ότι δεν φοβήθηκα. Πόλεμος είναι, φοβάσαι. Αλλά ήμασταν και μια γενιά που ήταν ψηφισμένη στον πόλεμο. Δεν είναι όπως σήμερα. Ο πόλεμος ήταν μέσα στη ζωή μας. Αλλά την ώρα του κινδύνου πάντα πιστεύεις ότι το κακό δεν θα συμβεί σε σένα.

Κάποτε πόλεμος σήμαινε να έχεις δύο παρατάξεις. Να πηγαίνεις στην πρώτη γραμμή και να μην ξέρεις αν θα ξαναγυρίσεις. Σήμερα πόλεμος είναι να πετάς πύραυλους και βόμβες, να ισοπεδώνεις τα πάντα και ύστερα να δίνεις ένα δελτίο Τύπου στους δημοσιογράφους. Αυτό δεν έχει καμία σχέση με όσα έζησα εγώ και οι άλλοι ανταποκριτές της γενιάς μου. Είναι κάτι που απεχθάνονται και οι σύγχρονοι πολεμικοί ανταποκριτές. ✎

Όταν τα παιδιά «παίζουν» πόλεμο...

◀ Νεαρά αγόρια στρατολογημένα στις εμφυλιακές διαμάχες του Κονγκό, έτοιμα για την καθιερωμένη στρατιωτική επιθεώρηση. Πολλά από αυτά τα παιδιά, όταν δεν στρατολογούνται βίαια, ενώνονται με τα μαχόμενα τμήματα επειδή έτσι εξασφαλίζουν λίγη τροφή (φωτ.: Ρ. Καπουσίνσκι).

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ του φημισμένου δημοσιογράφου και συγγραφέα Ρίσαρντ Καπουσίνσκι μας παραπέμπει στη μεγάλη εποχή της μάχιμης δημοσιογραφίας του Χέμινγκουεϊ και του Οργουελ, όταν λογοτεχνία και δημοσιογραφία δεν διέφεραν όπως η μέρα με τη νύχτα. Γεννημένος στο Πινσκ της Πολωνίας το 1932, ο Ρ. Καπουσίνσκι υπήρξε ο πρώτος ξένος ανταποκριτής της χώρας του. Τα τελευταία σαράντα πέντε χρόνια έχει καλύψει δημοσιογραφικά την ταραγμένη πολιτική κατάσταση στην Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική και έχει εκδώσει είκοσι βιβλία που έχουν μεταφραστεί σε τριάντα γλώσσες. Στα ελληνικά κυκλοφορούν «Ο Πόλεμος του ποδοσφαίρου» και το «Εβενος. Το χρώμα της Αφρικής» (κυκλοφορούν από τις εκδόσεις Μεταίχμιο σε μετάφραση Ζώγιας Μαυροειδή).

Μολονότι σπούδασε Ιστορία, ο Ρ. Καπουσίνσκι πολύ γρήγορα βρέθηκε ως ανταποκριτής στα πεδία των μαχών, σε πολέμους και εμφύλιες συγκρούσεις, σε επαναστάσεις και πραξικοπήματα του Τρίτου Κόσμου. «Μπορούσα να είχα γίνει πανεπιστημιακός, να μελετώ τον

Ηρόδοτο, που αγαπώ πολύ. Η βαθύτερή μου επιθυμία όμως ήταν όχι μόνο να διαβάσω Ιστορία, αλλά να βρίσκομαι εκεί όπου η Ιστορία γεννιέται. Επίασα λοιπόν δουλειά σ' εφημερίδα. Και πάλι όμως δεν ήθελα να βρίσκομαι πίσω από ένα γραφείο. Πινηγόμουν. Κατάφερα να πείσω τον διευθυντή μου να με στείλει στην Ινδία, που μόλις είχε αποκτήσει την ανεξαρτησία της. Από το 1957 όμως τα γεγονότα στην Αφρική, οι τραγωδίες και οι ενθουσιασμοί, άρχισαν να διαδέχονται το ένα το άλλο». Τι είναι αυτό όμως που μπορεί να οδηγήσει έναν άνθρωπο τόσο κοντά στον κίνδυνο και τον θάνατο; «Η ζωή μου είχε σφραγιστεί από τον πόλεμο απ' όταν ήμουν παιδί», λέει σήμερα. «Το 1939, όταν εισέβαλαν οι Γερμανοί στην Πολωνία ήμουν επτά χρόνων. Όταν έφυγαν ήμουν πια δεκατριών. Τους θυμάμαι πολύ καλά. Ήταν πράγματι πολύ σκληροί, άγριοι. Ασκοούσαν μια αναίτια βία που, από ένα σημείο κι έπειτα, δεν είχε να κάνει με τον ίδιο τον πόλεμο. Βεβαίως, ο πόλεμος που έζησα μικρός δεν είχε καμία σχέση με αυτόν που κάλυψα ως δημοσιογράφος. Ο πόλεμος στην Ευρώπη

ήταν μεταξύ τακτικών στρατών. Υπήρχε μέτωπο, μετόπισθεν, υπήρχε η ουδέτερη ζώνη κτλ. Στην Αφρική ή στην Λατινική Αμερική ο πόλεμος ήταν παντού. Η πρώτη γραμμή ήταν παντού. Οι πολεμιστές δεν φορούσαν διαφορετικές στολές, δεν ξεχώριζαν. Κάποιοι περνούσαν από τη μία στιγμή στην άλλη στο αντίπαλο στρατόπεδο. Δεν υπήρχαν πραγματικοί σύμμαχοι. Στην πρώτη ματιά, ο εχθρός θα μπορούσε να είναι οποιοσδήποτε. Ήταν ένας ανώνυμος πόλεμος που μετακινιόταν συνεχώς».

Οι Έλληνες του Κονγκό

Μία από τις πλέον δύσκολες εμπειρίες του Ρ. Καπουσίνσκι ήταν στα γεγονότα του Κονγκό το 1960. «Ο κόσμος δεν θυμάται σήμερα ότι πολλοί τότε μιλούσαν για τρίτο παγκόσμιο πόλεμο. Οι περισσότερες εφημερίδες σε όλο τον κόσμο, στη Γαλλία για παράδειγμα, είχαν τέ-

Ρ. Καπουσίνσκι: ο πρώτος ξένος ανταποκριτής της Πολωνίας θυμάται τους πολέμους της Αφρικής

► **Ουγκάντα. Μικρά παιδιά με κράνη και όπλα. Αποδεικνύονταν άφοβοι και ιδιαίτερα επικίνδυνοι πολεμιστές. Πολλές φορές κατά τη διάρκεια της μάχης, τα παιδιά αντί διασκέδαζαν, νομίζοντας ότι απλώς «παίζουν» πόλεμο (φωτ.: Ρ. Καπουσίνσκι).**

τοια πρωτοσέλιδα. Κι αυτό διότι όταν συνελήφθη ο Λουμούμπα, άρχισαν να καταφτάνουν οι Ρώσοι για να βοηθήσουν τους δικούς τους. Ο δυτικός κόσμος τότε πίστευε ότι το Κονγκό θα έπεφτε στα χέρια των κομμουνιστών και δεν θα άφηναν να συμβεί κάτι τέτοιο. Ο ΟΗΕ έστειλε στρατό διότι τα πράγματα είχαν οξυνθεί επικίνδυνα».

Η αποστολή του Πολωνού δημοσιογράφου στο Κονγκό τον έφερε σε επαφή με Έλληνες της αρκετά μεγάλης κοινότητας που ευμερούσε τότε στην αφρικανική χώρα. «Θυμάμαι ότι μαζί με άλλους ανταποκριτές πηγαίναμε στο Κισαγκάνι, στο Στάνλειβιλ, όταν κάναμε στάση σε ένα πολύ μικρό μέρος που το λέγανε Αμπα. Ο πόλεμος ήταν παντού γύρω μας. Επικρατούσε απόλυτο χάος. Οι στρατιώτες και οι αντάρτες έκαναν βανδαλισμούς, πλιάτσικο, εκτελούσαν οποιονδήποτε χωρίς σοβαρό λόγο ή αιτία. Ολοι ήταν φοβισμένοι. Ο Λουμούμπα είχε συλληφθεί. Πάνοπλοι στρατιώτες μας σταματούσαν κάθε τόσο και απαιτούσαν χρήματα. Εμείς όμως δεν είχαμε μετρητά. Μας είχαν δώσει μόνο επιταγές της American Express, τράπεζες δεν υπήρχαν πουθενά και εννοείται ότι οι επιταγές δεν έλεγαν τίποτα στους στρατιώτες. Σε αυτούς τους πολέμους δεν ξέρεις ποτέ τι σε περιμένει. Η μία περίπτωση σε αφήνει και περνάς, η επόμενη σε σταματάει και αρχίζει τις απειλές και τα χτυπήματα. Τελικώς, μας έσωσαν οι Έλλη-

νες έμποροι από την κοινότητα του Κονγκό. Ήταν οι μόνοι που δέχτηκαν να ανταλλάξουν τις επιταγές με κογκολέζικα χρήματα. Ήταν μια πολύ δραματική στιγμή, γι' αυτό και θα τους ευγνωμονώ πάντα».

Το Κονγκό δεν ήταν η μοναδική περίπτωση που ο Ρ. Καπουσίνσκι ήρθε σε επαφή με το ελληνικό στοιχείο. Το βιβλίο του «Ο πόλεμος του ποδοσφαίρου» περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο αφιερωμένο στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Σπεύδει, ωστόσο, να διορθώσει ότι δεν βρέθηκε εκεί ως δημοσιογράφος. «Ήμουν μέλος μιας διεθνούς επιτροπής για την ειρήνη. Επισκεφθήκαμε στρατόπεδα αιχμαλώτων και μιλήσαμε με γυναίκες αγνοουμένων. Δεν έζησα τη φρίκη της εισβολής, καθώς είχε ήδη ολοκληρωθεί. Η Κύπρος είχε διχοτομηθεί. Έζησα όμως την απόγνωση των ανθρώπων που είχαν χάσει τα σπίτια τους και τους αγαπημένους τους».

Φονική μηχανή

Στο ίδιο βιβλίο, ο Ρ. Καπουσίνσκι παραθέτει μερικές χρήσιμες και πρακτικές οδηγίες για έναν επίδοξο πολεμικό ανταποκριτή. «Θεμελιώδης συνθήκη της δουλειάς αυτής είναι να μην περιφρονείς τους ανθρώπους για τα βάσανα των οποίων γράφεις. Οχι μόνο η απόσπαση πληροφοριών αλλά κυρίως η επιβίωσή σου εξαρτάται από τους ντόπιους. Αυτούς τους ανθρώπους έχεις ανάγκη, διότι γνωρί-

ζουν τα πάντα για έναν τόπο που εσένα σου είναι άγνωστος. Μπορούν να σε προστατέψουν, να σου σώσουν τη ζωή. Υπήρχε όμως και ένα συναισθηματικό δέσιμο μαζί τους. Επιπλέον, εγώ προσωπικά, κάθε φορά που ξεκινώ για μια αποστολή μελετώ σε βάθος τη χώρα στην οποία ταξιδεύω: την ιστορία της, την κουλτούρα της. Γι' αυτό και περισσότερο από συγγραφείς όπως ο Χέμινγουэй, ο Οργουελ ή ο Κόνραντ, με έχει επηρεάσει πολύ η πολιτισμική ανθρωπολογία».

Οφείλω πάντως να ομολογήσω ότι η επαφή με ανθρώπους και τόπους ξένους είναι το μεγαλύτερο δώρο αυτών της δουλειάς. Χαίρομαι διότι είχα την ευκαιρία να παρατηρήσω και να ακούσω τους ανθρώπους, τη γλώσσα τους, τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τον κόσμο και τον ερμηνεύουν. Η γνώμη τους σε διαμορφώνει. Η δημοσιογραφία σου δίνει την ευκαιρία να πατάς στη γη. Βγαίνεις από τον εαυτό σου, απ' τον μικρόκοσμό σου».

Και οι κίνδυνοι; «Είναι αλήθεια, κινδύνεψα πολλές φορές, κι όχι μόνο από ανθρώπους: με έχουν τσιμπήσει σκορπιοί και παραλίγο να με δαγκώσει μία κόμπρα. Ένας άλλος μεγάλος κίνδυνος ήταν επίσης οι αρρώστιες, η ελονοσία. Εχω μετανιώσει εκατοντάδες φορές για τη δουλειά που κάνω. Πολύ σύντομα όμως βρίσκομαι πάλι εκεί έξω και κάνω τα ίδια. Όσο για τους στρατιώτες στο μέτωπο, θα έλεγα ότι σε γενικές γραμμές ήταν φιλικοί μαζί μου. Ωστόσο, στους πολέ-

μους της Αφρικής πολύ συχνά επιστρατεύουν και παιδιά. Τα ποτίζουν με ναρκωτικά πριν από κάθε επίθεση. Έτσι, δεν έχουν συναίσθηση του κινδύνου, του θανάτου, του πόνου του άλλου, ενοχές ή αίσθημα αυτοσυντήρησης. Αν τα ποτίζεις με ναρκωτικά, τότε έχεις μια φονική μηχανή, επικίνδυνη για οποιονδήποτε. Αυτά τα παιδιά σκοτώνουν και σκοτώνονται νομίζοντας ότι «παίζουν» πόλεμο».

Ο Ρ. Καπουσίνσκι θυμάται σήμερα με νοσταλγία το αίσθημα αλληλεγγύης που υπήρχε μεταξύ των ανταποκριτών από τη Δύση και εκείνων από το ανατολικό μπλοκ. «Πραγματικά, δεν θυμάμαι να δημιουργήθηκε ποτέ το παραμικρό πρόβλημα. Αντίθετα, βοηθήσαμε ο ένας τον άλλο. Δεν τα έβγαζες πέρα αν δεν στηριζόσουν στον συνάδελφό σου. Μοιραζόμαστε ακόμα και το φαγητό και το νερό. Μάλιστα, αν σε κάποια χώρα γινόταν δεξιό πραξικόπημα, οι ανταποκριτές από τη Δύση μας παρείχαν πληροφορίες, κι αντίστροφα, αν προέκυπε κάποιο αριστερό πραξικόπημα παρείχαμε εμείς τις πληροφορίες στις οποίες δεν είχαν πρόσβαση οι συνάδελφοι από τη Δύση. Ήταν κάτι το φανταστικό».

Η σύγχρονη μορφή του πολέμου

Ο Ρ. Καπουσίνσκι πιστεύει ότι σήμερα έχει αλλάξει η μορφή του πολέ-

◀ **Νεαροί Λιβεριανοί οπλισμένοι με αντόματα πάνω σε φορηγάκι φορτωμένο με πυρομαχικά. Όπως γράφει ο Ρ. Καπουσίνοκι στο «Εβενος, Το χρώμα της Αφρικής», μερικά από τα πιο αιματηρά πραξικοπήματα έλαβαν χώρα στη μαρτυρική αυτή χώρα της Μαύρης Ηπείρου (φωτ.: Ρ. Καπουσίνοκι).**

▼ **Οπλισμένοι Κονγκολέζοι στις ταραχές του 1960-61. Πέντε χιλιάδες Έλληνες ζούσαν εκείνη την περίοδο στην περιοχή του βελγικού Κονγκό, οι περισσότεροι από τους οποίους αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα (φωτ.: Ρ. Καπουσίνοκι).**

μου. «Οι Αμερικανοί αξιωματούχοι του Πενταγώνου –νομίζω ο Κόλιν Πάουελ ήταν– μετά τον Πόλεμο στον Κόλπο, επινόησαν το δόγμα του πολέμου χωρίς θύματα - από την αμερικανική πλευρά φυσικά. Με βάση αυτή τη στρατηγική, απομονώνεις μια περιοχή, ή μια χώρα, την ισοπεδώνεις με βόμβες και δεν επιτρέπεις στα στρατεύματά σου να αναμικθούν στο εσωτερικό της (και άρα να υποστούν απώλειες) όπως και δεν επιτρέπεις στους ξένους ανταποκριτές να δουν την κατάσταση από πρώτο χέρι. Τους καλομαθαίνεις σε ξενοδοχεία τεσσάρων αστέρων και η ανταπόκριση περιορίζεται στο δελτίο Τύπου ή το μπρίφιנג του εκπροσώπου Τύπου των Αμερικανών ή των Αγγλων κτλ. Έχω αρνηθεί να καλύψω τέτοιου τύπου πολέμους. Αν δεν βρεθείς μαζί με τους στρατιώτες της πρώτης γραμμής, να μιλήσεις μαζί τους, μαζί με τους αμάχους που υποφέρουν, δεν έχει κανένα νόημα. Οι Αμερικανοί επιτρέπουν στο CNN να «καπελώνει» όλους τους ξένους ανταποκριτές, με αποτέλεσμα να αχρηστεύονται.

Μόνο στους λεγόμενους “μικρούς” πολέμους η κατάσταση παραμένει λίγο πολύ η ίδια. Για παράδειγμα, ο πόλεμος στην Τσετσενία. Εκεί, πράγματι, γινόταν πολύ σκληρός πόλεμος και οι δημοσιογράφοι ήταν παρόντες στις μάχες. Μετά όμως τις σφοδρές απώλειες των Ρώσων, υιοθετήθηκε η αμερικανική πρακτική και τώρα κανείς δεν μαθαίνει τι γίνεται στην Τσε-

τσενία. Οι Ρώσοι τη βομβαρδίζουν και ουδείς γνωρίζει τίποτα».

Αναρωτιέται κανείς αν ύστερα απ’ όλα όσα έχει δει ο Ρ. Καπουσίνοκι, πιστεύει ακόμα στην έννοια «Ανθρώπος». «Θα έλεγα ότι, κατά βάθος, υπάρχει καλοσύνη στην ανθρώπινη φύση. Νομίζω ότι κάθε άνθρωπος θέλει να ζει μια ήρεμη ζωή, να ερωτευτεί, να κάνει οικογένεια, να δημιουρ-

γήσει. Να έχει σπίτι, τροφή, μόρφωση. Υπάρχει όμως μια αδύναμη πλευρά στην ανθρώπινη φύση, κάποιες ρωγμές μέσα από τις οποίες διεισδύουν κάποιες αρνητικές επιρροές: πολιτική, οικονομικά συμφέροντα, εθνικισμοί, φανατισμοί κ.ο.κ. Κάτω από ορισμένες συγκυρίες ο άνθρωπος βγαίνει ξαφνικά εκτός εαυτού. Αυτό το «εκτός εαυτού» έχει τη σημασία του. Διότι πι-

στεύω βαθιά ότι αλλού ανήκει ο άνθρωπος. Όχι στη βία».

Η. Μ.

Σημείωση των «Επτά Ημερών»: Το κείμενο βασίζεται στη συνέντευξη που είχε παραχωρήσει ο Ρ. Καπουσίνοκι στην «Κ» της Κυριακής, την 1η Δεκεμβρίου 2002, και περιλαμβάνει τμήματα που δεν είχαν τότε δημοσιευτεί λόγω έλλειψης χώρου.

Όσο χίλιες λέξεις...

▲ **Ομαδικός τάφος Αλβανόφωνων αμάχων κατά τη διάρκεια του γιουγκοσλαβικού εμφυλίου. Εκεί οδήγησε μια ομάδα δημοσιογράφων και φωτορεπόρτερ ο άντρας της φωτογραφίας, ο οποίος θρηνεί πάνω από τους τάφους της οικογένειάς του (φωτ.: Α. Μεσοήνης).**

Ο φωτορεπόρτερ Δημήτρης Μεσοήνης έχει στο ενεργητικό του πολλές δημοσιογραφικές επιτυχίες και αποκλειστικότητες, έχοντας καλύψει μερικές από τις σημαντικότερες πολεμικές συγκρούσεις των τελευταίων δεκαετιών.

Στη συνέντευξη που ακολουθεί, μας μεταφέρει στα πολεμικά μέτωπα που φωτογράφησε και αναφέρεται στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει το επάγγελμα του «μάχιμου» φωτορεπόρτερ.

H. M.

– **Ποιες είναι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο πολεμικός φωτορεπόρτερ;**

– Μία που ίσως να μην ξέρει ο πολύς κόσμος είναι να πέσεις σε πόλεμο με τακτικά στρατεύματα. Πρέπει να υπακούς σε πολύ αυστηρούς κανόνες: τι θα δεις, τι δεν θα δεις, τι θα φωτογραφήσεις, τι υλικό θα στείλεις κ.τλ. Για παράδειγμα, στους βομβαρδισμούς της Γιουγκοσλαβίας, αφού έπεσε η πρώτη βόμβα ήρθαν οι Γιουγκοσλάβοι και μας συνέλαβαν στην ταράτσα του ξενοδοχείου Χάκετ, απ' όπου παίρναμε φωτογραφίες. Μας πήγαν σε ένα αστυνομικό τμήμα και μας πήραν τα στοιχεία. Μας κράτησαν εκεί μέχρι τις τέσσερις και τριάντα το πρωί, οπότε δεν μας άφησαν να δουλέψουμε όση ώρα κρατούσαν οι βομβαρδισμοί.

Την επομένη στις δώδεκα το μεσημέρι πήραμε εντολή να έχουμε εγκαταλείψει τη χώρα μέχρι τις έξι το από-

γευμα. Εγώ κατάφερα να επιστρέψω τέσσερις μέρες αργότερα, μέσω ενός συνδέσμου του «φιλοδυτικού» Ντράσκοβιτς.

Μόνο μια φορά μας επέτρεψαν να καλύψουμε βομβαρδισμό, τη νύχτα που το ΝΑΤΟ βομβάρδισε το Αλέξινατς. Μας ξύπνησαν μέσα στη νύχτα και μας άφησαν να πάμε χωρίς συνοδεία. Είχαν ειδοποιήσει και τα διόδια να μην μας πάρουν λεφτά. Η ώρα μιάμιση τη νύχτα. Πτώματα παντού. Είχαν πέσει τέσσερις μεγάλες βόμβες στο κέντρο της πόλης.

Μια άλλη δυσκολία που αντιμετωπίζαμε μέχρι πριν από λίγα χρόνια, ήταν ότι έπρεπε να ταξιδεύουμε με 120 κιλά εξοπλισμό. Συν τα ρούχα μας. Ήταν η εποχή των φιλμ, πριν από τις ψηφιακές κάμερες. Τώρα για ένα μικρό ταξίδι έχω πάντα έτοιμο ένα μικρό βαλιτσάκι με κομπούτερ, ρούχα, κάλτσες, δύο μηχανές. Με τα ψηφιακά και τα δορυφορικά συστή-

ματα στέλνεις τη φωτογραφία τη στιγμή που τη βγάζεις σε όλες τις εφημερίδες και τα περιοδικά με τα οποία συνεργάζεται το πρακτορείο σου. Ζωντανά. Οι φωτογράφοι είναι πιο «λάιβ» απ' ό,τι η τηλεόραση. Για να βρεθεί η τηλεόραση στην πρώτη γραμμή πρέπει να φέρει συνεργείο με φορτηγάκι, που μπορεί να πλησιάσει μέχρι τα πενήντα μέτρα. Δεν μπορεί να πάει παραπέρα. Εγώ μπορώ.

Αυτή είναι όμως η μεγαλύτερη δυσκολία που έχει να αντιμετωπίσει ο φωτορεπόρτερ. Ο πολεμικός συντάκτης, αν δεν είναι ευσυνειδητός, μπορεί να κάτσει στο ξενοδοχείο, να σηκώσει τηλέφωνα, να μιλήσει με κόσμο, να πάρει πληροφορίες ακόμα και από μας, και να γράψει το κομμάτι του. Εμείς δεν έχουμε επιλογή, πρέπει βρισκόμαστε μπροστά, στη δράση. Ως φωτογράφος πρέπει να έχω άμεση οπτική επαφή. Οφείλω να πάω τόσο κοντά, όσο μου επιτρέπει ο εξοπλισμός μου για να έχω αυτό που λέμε full frame. Αλλιώς δεν έχω θέμα. Ο δημοσιογράφος μπορεί να στείλει το κομμάτι του κοιτάζοντας από απόσταση. Ο φωτογράφος όμως πρέπει να πλησιάσει στα είκοσι μέτρα. Ο φακός έχει απαιτήσεις.

– **Κατά τη διάρκεια των αμερικανικών βομβαρδισμών στο Αφγανιστάν, ήσασταν, μαζί με την Κάθι Κάνον, τη διευθύντρια του Γραφείου του Associated Press στο Πακιστάν, οι μόνοι Δυτικοί ανταποκριτές στην Καμπούλ...**

– Πράγματι, από τους 900 ανταποκριτές που ζήτησαν βίζα από τους Ταλιμπάν μετά την 11η Σεπτεμβρίου, μόνο εγώ και η διευθύντρια του Πρακτορείου στο Ισλαμαμπάντ, καταφέραμε να την πάρουμε. Όλοι οι άλλοι δημοσιογράφοι ήταν από το Αλ Τζαζίρα.

Το Αφγανιστάν όμως το καλύπτω από το 1996, από την ημέρα που πήραν την εξουσία οι Ταλιμπάν. Δώδεκα συνάδελφοι από το Associated Press καλύπταμε την κατάσταση επί ένα μήνα ο καθένας. Κάναμε αυτό που εμείς αποκαλούμε rotation. Εγώ πήγαινα συνήθως τον Οκτώβριο-Νοέμβριο. Κυρίως καλύπταμε τις συγκρούσεις ανάμεσα στους Ταλιμπάν και τη Βόρεια Συμμαχία. Το μέτωπο που βομβάρδιζαν οι Αμερικάνοι, σάραντα χιλιόμετρα βόρεια της Καμπούλ, υπήρχε σταθερά από το 1996. Είχαν εμφύλιο όλα αυτά τα χρόνια οι Αφγανοί, μην κοιτάτε που οι εφημερίδες εδώ αδιαφορούσαν. Εμείς στέλναμε συνεχώς φωτογραφίες.

– **Πώς ήταν οι Ταλιμπάν;**

– Κάθε χρόνο και σκληρότεροι. Την πρώτη χρονιά που ήμουν εκεί φωτογράφιζα άνετα ό,τι έβλεπα. Οσο πέραγε ο καιρός και εφάρμοζαν τη Σαρία, μου επέτρεπαν την είσοδο στη χώρα αλλά μου απαγόρευαν να φωτογραφίζω οτιδήποτε κινείται. Ήταν προσβολή στο πρόσωπο του Αλλάχ. Έτσι, δούλευα κρυφά μέσα από το αυτοκίνητο, με τη μηχανή κρυμμένη κάτω από κάποιο σάλι. Το κακό ήταν ότι δεν μπορούσες να ξεχωρίσεις τους Ταλιμπάν από τους άμαχους. Την ίδια ενδυμασία είχαν όλοι. Αν δεν σήκωναν τα σαρίκια να δεις τα

όπλα από κάτω, δεν μπορούσες να καταλάβεις. Ευτυχώς είχα μαζί μου έναν έμπειρο οδηγό, ντόπιο, ο οποίος ήταν και δημοσιογράφος. Για να βγάλουμε πέντε έξι φωτογραφίες τρώγαμε τέσσερις ώρες στον δρόμο. Επρεπε να περιμένεις, να ξαναπεράσεις από το ίδιο σημείο, σήκωνες για μια στιγμή τη μηχανή και αυτό ήταν. Στάθηκα τυχερός και δεν με συνέλαβαν.

– **Τι θυμάστε από τους αμερικανικούς βομβαρδισμούς;**

– Από τις οκτώ το βράδυ και μετά άκουγες τις οβίδες και τις βόμβες να σφυρίζουν. Το έδαφος τρανταζόταν ολόκληρο. «Χορεύαμε» κάθε βράδυ. Ημασταν σε ένα υπόγειο και είχαμε βάλει σακιά με άμμο γύρω γύρω. Τα νεύρα σου γίνονταν συμπάρλια. Καλύτερα να είσαι

στην πρώτη γραμμή. Τουλάχιστον, εκεί ξέρεις από πού σου 'ρχεται. Διαλύσανε, θυμάμαι, και το κτίριο του Αλ Τζαζίρα που ήταν εκατόν είκοσι μέτρα περίπου μακριά από εμάς. Για τους άμαχους ήταν κάτι αφόρητο.

– **Μπορεί να είναι ψυχραιμος κάτι τέτοιες στιγμές ο πολεμικός ανταποκριτής;**

– Ενεργοποιείται η επαγγελματική αυτοάμυνα. Βγάζεις από μέσα σου το συναίσθημα για να το βάλεις μέσα στην κάμερα. Μετά όμως μπορεί και να καταρρεύσεις. Ειδικά όταν έχεις δει παιδιά σκοτωμένα. Πρέπει επίσης

να ελέγχεις την αδρεναλίνη, το πιο επικίνδυνο πράγμα κατά τη διάρκεια της μάχης. Αυτή η μανία καταλαμβάνει και τους στρατιώτες και τους ανταποκριτές. Πρέπει όμως να την ελέγξεις, διότι αλλιώς εκτείθεσαι χωρίς λόγο και κινδυνεύεις να σκοτωθείς ανά πάσα στιγμή.

– **Κάπως έτσι έχουν σκοτωθεί πολλοί ανταποκριτές;**

– Και έτσι. Αλλά ο κίνδυνος είναι μέσα στο παιχνίδι. Είχα έναν φίλο που

είχε φωτογραφίσει τα περίφημα «παλικάρια του Αρκάν», Σέρβους παραστρατιωτικούς, να παίζουν ποδόσφαιρο με κομμένα κεφάλια παιδιών. Επειτα έψαχναν να σκοτώσουν τον φωτογράφο. Ευτυχώς δεν τον βρήκαν. Ο Αρκάν έβγαλε πάρα πολλά λεφτά από τον πόλεμο και στην Ελλάδα τον είχαμε αγιοποιήσει. Αργότερα

τον σκότωσαν αντίπαλοί του στη γιουγκοσλαβική μαφία.

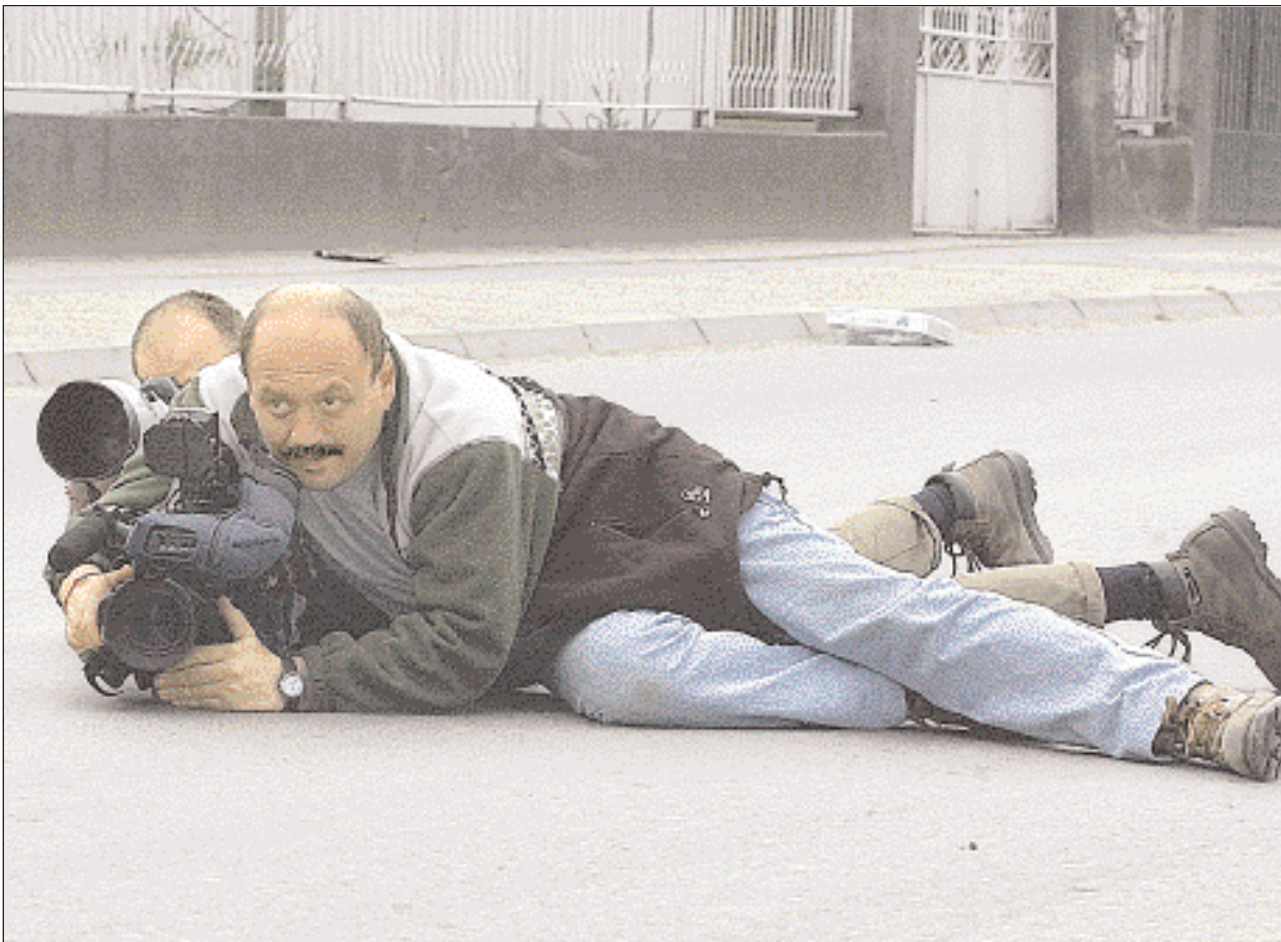
– **Είναι όμως και μια συναρπαστική δουλειά...**

– Είναι. Έχεις την αίσθηση ότι συμμετέχεις, έστω και σε ένα απειροελάχιστο ποσοστό, στην καταγραφή της Ιστορίας. Πάντως και η δική μου δουλειά, όσο κι αν προσπαθήσω, είναι υποκειμενική. Δηλαδή, οι φωτογραφίες μου δεν είναι δυνατόν να καλύπτουν ολόκληρο ένα γεγονός. Αφήστε δε που πολλές φορές οι αντιμαχόμενες πλευρές προσπαθούν να σε εξαπατήσουν. Στίνουν ολόκληρες

Συνέντευξη με τον έμπειρο πολεμικό φωτορεπόρτερ Δημήτρη Μεσοήνη

▼ **Ο βραβευμένος φωτορεπόρτερ Δημήτρης Μεσοήνης στη βομβαρδισμένη Καμπούλ, μπροστά απ' ό,τι απόμεινε από τον κεντρικό κινηματογράφο της πόλης. Τις ταραχές και τις συγκρούσεις στο Αφγανιστάν ο Δ. Μεσοήνης καλύπτει από το 1996, χρονιά που κατέλαβαν την εξουσία οι Ταλιμπάν.**

◀ **Τέτοβο, Σκόπια.**
Ταραχές με τους
Αλβανούς αντάρ-
τες. Ο εικονολή-
πτης του MEGA
Θεσσαλονίκης
Γιώργος Παπαδό-
πουλος κατά τη
διάρκεια οδομα-
χιών (φωτ.: Δ.
Μεσοήνης).

ιστορίες και συ πέφτεις στην παγίδα.

– **Με ποιο τρόπο;**

– Θα σας πω ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από τον γιουγκοσλαβικό εμφύλιο. Είχα πάει μαζί με έναν καμεράμάν σε ένα χιονισμένο χωριό στο Κόσοβο που ήλεγχαν οι Αλβανοί. Υστερα από λίγο έγινε πανικός: κόσμος άρχισε να συγκεντρώνεται μέσα σε κλάματα και κραυγές. Είδαμε έναν πολίτη (αργότερα αποδείχτηκε ότι ήταν κομισάριος) να τους φωνάζει. Τους έλεγε κάτι συγκεκριμένο το οποίο βέβαια εμείς δεν καταλαβαίναμε. Ρωτήσαμε τι συνέβαινε και μας είπαν ότι έρχονται οι Σέρβοι, ότι θα γίνει μάχη και ότι μαζεύουν τα γυναικόπαιδα για να τα απομακρύνουν. Εκπληκτικό υλικό. Γυρίσαμε μέσα σε πυρετό και αρχίσαμε να το επεξεργαζόμαστε. Με έτρωγε όμως αυτή η λέξη που φώναζε στο πλήθος αυτός ο τύπος. Ζήτησα να μου ξαναπιάσουν το βίντεο στο οποίο ακουγόταν η φωνή του. Οι Αλβανοί διερμηνείς απέφευγαν να μου εξηγήσουν. Συγκράτησα όμως τη λέξη και βρήκα έναν διερμηνέα από άλλο συνεργείο, τον ρώτησα τι σημαίνει αυτή η λέξη και μου είπε: «Κλάψτε». Ήταν όλο στημένο. Αποκαρδιωμένοι, πήραμε όλες τις φωτογραφίες και τις κασέτες και τις πετάξαμε στο καλάθι.

– **Ωστόσο, έχουν υπάρξει και δημοσιογράφοι που έχουν στήσει οι ίδιοι «ειδήσεις».**

– Πρέπει να γνωρίσετε τη «λιβανέζικη σχολή». Οι Λιβανέζοι φωτορεπόρτερ, ακόμα κι αν έχουν ζωντανό το γεγονός μπροστά τους, θα το καλύψουν για να το στήσουν. Στο Λίβανο

▶ **Αντρες του στρατού των Σκοπίων σε ονμπλοκές με Αλβανούς αντάρτες στο Τέτοβο (φωτ.: Δ. Μεσοήνης).**

έστηναν τα πάντα. Γίνονταν συναρπαστικά πράγματα μπροστά τους και δεν τα φωτογράφιζαν. Τα έστηναν μετά. Ένα άλλο παράδειγμα: το 1991 είχα πάει στη νότια Τουρκία όπου κατέφευγαν οι πρόσφυγες από το βόρειο Ιράκ, εξαιτίας του πολέμου στον Κόλπο. Θα αντικαθιστούσα έναν συνάδελφο από το Λίβανο. Πέρασαμε μαζί μια ολόκληρη μέρα για να μου κάνει αναγνώριση χώρου. Οι Τούρκοι στρατιώτες είχαν σταματήσει τους πρόσφυγες στα σύνορα, πάνω στα βουνά. Πεντακόσιες χιλιάδες άνθρωποι, χωρίς φαγητό για δέκα μέρες. Τα παιδάκια πέθαιναν σαν τις μύγες. Νερό έπιναν από τους λασπόλακκους. Απελάθηκε και ένας Ελβετός, ο οποίος φωτογράφησε Τούρ-

κους να πυροβολούν πρόσφυγες.

Όταν ήρθαν τα πρώτα φορτηγά με ψωμί και σακιά με αλεύρι σκαρφαλώσαμε πάνω σε μια μεγάλη πλατφόρμα με ψωμιά και μπήκαμε μέσα στο μπουλούκι των προσφύγων που μας είχε κυκλώσει σε μια κατάσταση φρενιτιδίας. Τότε, ο Λιβανέζος πήρε μια φρατζόλα στα χέρια του, την πρότεινε στο πλήθος κι όταν αυτό ορμούσε με λύσσα, το τραβούσε πίσω και φωτογράφιζε τις εκφράσεις των πεινασμένων. Με εξόργισε τόσο πολύ που άρχισα να τον χτυπάω.

– **Έχετε σκεφτεί ποτέ να τα παρατήσετε;**

– Δεν έτυχε ακόμα. Μπορεί να όμως να συμβεί και αύριο. Θυμάμαι στο Λίβανο, ένας Γάλλος συνάδελφος είχε

ραντεβού σε ένα κτίριο που κατείχαν οι Δρούζοι, το οποίο βρισκόταν απέναντι από το ξενοδοχείο μας. Στη μέση του δρόμου θυμήθηκε ότι είχε ξεχάσει κάτι και επέστρεψε. Εκείνη την ώρα έπεσε πάνω στο αρχηγείο των Δρούζων ένα φορτηγό με πεντακόσια κιλά εκρηκτικά. Αποστολή αυτοκτονίας. Κατέρρευσε όλο το κτίριο. Το είδε από το παράθυρο ο Γάλλος, μάζεψε τα πράγματά του, ήρθε κάτω άσπρος σαν το πανί και από τότε δεν τον ξαναείδαμε. Ξέρω όμως και συναδέλφους που έχασαν τα πόδια τους από νάρκη και επέστρεψαν στο ίδιο σημείο που ακρωτηριάστηκαν με ξύλινα πόδια. Κάθε άνθρωπος έχει τη στιγμή του. Δεν είναι ζήτημα ηρωισμού ή δειλίας.

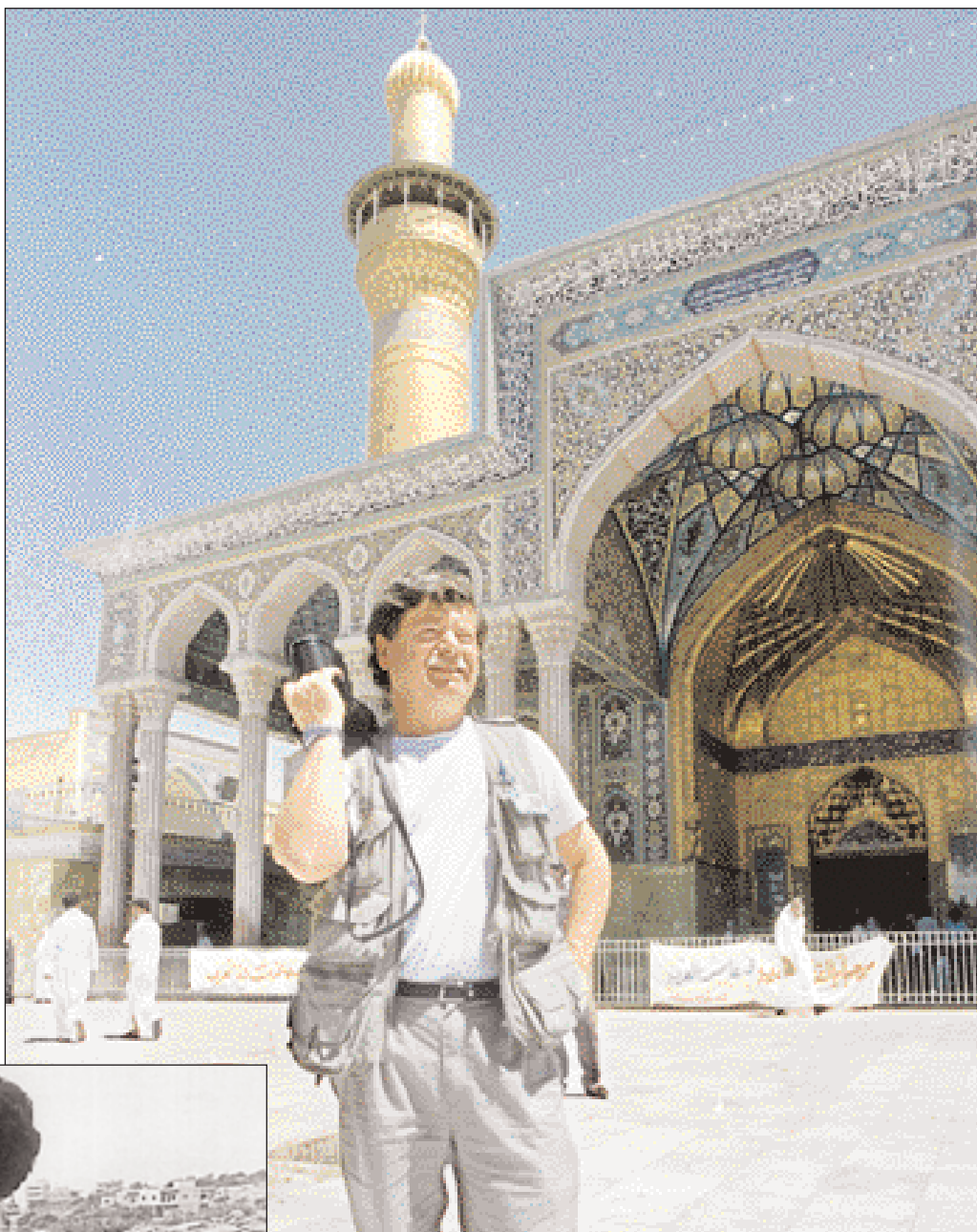

Αριστοτέλης Σαρρηκώστας, ένας παλαίμαχος φωτορεπόρτερ

Ο **ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ** Σαρρηκώστας (γνωστός, στο εξωτερικό κυρίως, ως Sarris) είναι ένας παλαίμαχος φωτορεπόρτερ, με σειρά επιτυχιών και διεθνών βραβεύσεων για τις αποστολές του σε διάφορα μέρη του πλανήτη. Ξεκίνησε το 1961, εργαζόμενος σε ένα από τα μεγαλύτερα φωτογραφικά πρακτορεία της εποχής εκείνης, την «Ένωση». Το 1964 μεταπήδησε στο Associated Press, ύστερα από πρόταση του τότε διευθυντή του Πρακτορείου. Ο ίδιος δεν έπαψε να λέει ότι το καλό του ξεκίνημα το οφείλει στο ότι οι συνάδελφοί του, την εποχή εκείνη, ήταν μερικοί από τους καλύτερους επαγγελματίες του χώρου (Φλώρος, Τριανταφύλλου, Μεγαλοοικονόμου, Δελικάρης, Ιορδάνης, Μ. Καπασακάλης, Δασκαλάκος κ.ά.).

Ο Αρ. Σαρρηκώστας κάλυψε ως φωτορεπόρτερ γεγονότα στην Ελλάδα αλλά και στη Μέση Ανατολή, στα Βαλκάνια και στην Ευρώπη, με συνεχή ταξίδια που έφταναν και τους οκτώ με εννέα μήνες το χρόνο. Μερικές από τις αποστολές αυτές ήταν καθαρά πολεμικές: η σύγκρουση Ιράν-Ιράκ, η αραβοϊσραηλινή σύγκρουση του 1967 και του 1973, ο Λίβανος, η Αφρική, το Αφγανιστάν κ.ά. (πολλές από αυτές τις φωτογραφίες δημοσιεύονται στο λεύκωμα «Φωτογραφικό οδοιπορικό, 1963-1998»).

Ο Αρ. Σαρρηκώστας είναι ο φωτορεπόρτερ που βρέθηκε πλάι στο ταγκ που γκρέμισε την πύλη του Πολυτεχνείου το 1973. Οπως έχουν σχολιάσει ανώτατα στελέχη του Associated Press, ο Αρ. Σαρρηκώστας «στάθηκε ένας ολόκληρος μύθος, γνωστός και ως ο άνθρωπος-ορχήστρα, one man band, για τη δεξιοτεχνία του. Και αυτό γιατί κάτω από αντίξοες συνθήκες και χωρίς τη σύγχρονη φωτογραφική τεχνολογία είχε το θάρρος να φέρει σε πέρας δύσκολες αποστολές».

▲ Ο πολεμικός φωτορεπόρτερ Αρ. Σαρρηκώστας στο Ιράκ το 1988, στο τέλος του πολέμου ανάμεσα στο Ιράκ και το Ιράν.

◀ Βηρνιός, 1981. Οστά και κρανία από ομαδικούς τάφους (φωτ.: Αρ. Σαρρηκώστας).

Ο πόλεμος για την ενημέρωση

▲ 25 Μαρτίου 2003. Πέμπτη μέρα τον πόλεμον. Βρετανοί στρατιώτες της 16ης Αερομεταφερόμενης Ταξιαρχίας σε περίπολο κάποιον στη βόρεια Ραμάλα. Εκτός από τη σθεναρή αντίσταση των αμυνομένων, τόσο τα αμερικανικά όσο και τα βρετανικά στρατεύματα είχαν από τις πρώτες μέρες τον πόλεμον να αντιμετωπίσουν τις αντίξοες συνθήκες στην έρημο, και κυρίως τη σφοδρή αμμοθύελλα (φωτ.: Associated Press).

Του ΣΤΕΛΙΟΥ ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ

ΝΙΩΘΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ότι ο πλανήτης κυβερνάται από πλίθιους, που περνούν και τους κυβερνώμενους για βλάκες. Δεν εξηγείται διαφορετικά πώς η αμερικανοβρετανική προπαγάνδα υπέρ του πολέμου στο Ιράκ υπέπεσε σε τόσο χοντροκομμένες γκάφες: το έγγραφο που παρουσίασε ο Κόλιν Πάουελ στα Ηνωμένα Έθνη και το οποίο αποδείκνυε ότι ο Σαντάμ Χουσεΐν αγόραζε ουράνιο από την Αφρική ήταν χαλκευμένο, σύμφωνα με τους ίδιους τους επιθεωρητές του ΟΗΕ στο Ιράκ. Κάποιος «άγνωστος» είχε πλαστογραφήσει τις υπογραφές. Το ίδιο και οι περίφημες αεροφωτογραφίες για τις κινητές μονάδες βιολογικών όπλων που ο Αμερικανός υπουργός των Εξω-

τερικών έδειξε στα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας: στην επόμενη συνεδρίαση κιόλας, ο επικεφαλής των επιθεωρητών αισθάνθηκε υποχρεωμένος να διευκρινίσει ότι οι φωτογραφίες αυτές, που υποτίθεται ότι παρουσίαζαν κινήσεις των Ιρακινών την ίδια μέρα, είχαν τραβηχτεί με μήνες διαφορά!

Το πιο εξωφρενικό παράδειγμα είναι η έκθεση των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών για τα όπλα μαζικής καταστροφής της Βαγδάτης, την οποία παρουσίασε με υπερηφάνεια ο Τόνι Μπλερ στο βρετανικό Κοινοβούλιο: ένα σημαντικό μέρος της ήταν κατά λέξη αντιγραφή της πτυχιακής εργασίας κάποιου φοιτητή που είχε γραφτεί το 1991 και έκτοτε κυκλοφορούσε στο Διαδίκτυο!

Στην πραγματικότητα οι κυβερνώντες στις ΗΠΑ δεν είναι τόσο βλά-

κες: μπορεί ο ανεκδιήγητος Βρετανός πρωθυπουργός να λαχανιάζει προσπαθώντας άλλοτε να ακολουθεί την πορεία του «αφεντικού» του προς τον πόλεμο και άλλοτε να πείσει τους Βρετανούς πολίτες για το δίκαιο της υπόθεσης, αλλά ο Λευκός Οίκος ξέρει καλά πως ό,τι γκάφα και να κάνει θα περάσει απαρατήρητη. Γιατί όσα χονδροειδή ψέματα και αν πει, αυτά απλώς αγνοούνται από τους ίδιους δημοσιογράφους που είχαν σηκώσει γη και ουρανό για να βρουν τον λεκέ στο φουστάνι της Μόνικα Λεβίνσκι.

Ο «άπιστος» Σαντάμ

Σε καμία από τις συνεντεύξεις Τύπου που έχει δώσει ο πρόεδρος Μπους τελευταία δεν έχει διατυπωθεί ερώτηση για τις στενές σχέσεις του ίδιου

και σαράντα ενός (41) μελών της κυβέρνησής του με τις πετρελαϊκές εταιρείες, δηλαδή τη σχέση αυτού του πολέμου με το πετρέλαιο. Οι περισσότεροι Αμερικανοί πολίτες δεν γνωρίζουν όχι μόνο τα πρόσφατα ψέματα της κυβέρνησής τους, αλλά ούτε ότι οι επιθεωρητές του Ιράκ δηλώνουν κατηγορηματικά ότι ο Σαντάμ δεν διαθέτει πυρηνικά όπλα. Όχι μόνο δεν ξέρουν ότι ο Μπιν Λάντεν δεν έχει καμιά σχέση με τον «άπιστο» Σαντάμ Χουσεΐν, αλλά αντίθετα –σύμφωνα με μια σχετική δημοσκοπήσι– πιστεύουν ότι αρκετοί, αν όχι οι περισσότεροι, από τους αεροπειρατές της 11ης Σεπτεμβρίου ήταν Ιρακινοί, ενώ στην πραγματικότητα κανείς δεν ήταν Ιρακινός!

Ο διάσημος Αμερικανός συγγραφέας και αρθρογράφος Γκορ Βιντάλ, που ζει μόνιμα στη Ρώμη, δήλωσε τελευταία ύστερα από μια επίσκεψή του στις ΗΠΑ: «Τα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης είναι τόσο ανδιαστικά όσο ποτέ. Όλοι στην Ουάσιγκτον ψεύδονται, χορεύοντας στους ρυθμούς του πολέμου».

Η πιο εντυπωσιακή από όλες τις παραλείψεις των αμερικανικών μέσων ενημέρωσης είναι η προκλητική αδιαφορία τους για τις ζωές που θα χαθούν στον πόλεμο. Σύμφωνα με μια σχετική έρευνα που δημοσιεύτηκε πρόσφατα, καμιά είδηση, έρευνα ή ρεπορτάζ που παρουσιάστηκε στα τρία μεγάλα αμερικανικά τηλεοπτικά δίκτυα από τις αρχές της χρονιάς μέχρι σήμερα, δεν αφιερώθηκε στις συνέπειες που θα έχει ο πόλεμος στον πληθυσμό ή στα θύματα μεταξύ των αμάχων. Σε μία που έγινε λόγος με αφορμή τις «φοβίες» των Ιρακινών, αναφέρθηκε ότι οι τελευταίοι φοβούνται περισσότερο το μίσος που θα επικρατήσει μεταξύ του πληθυσμού μετά το τέλος των εχθροπραξιών παρά τους βομβαρδισμούς!

Οι αναφορές που γίνονται παρεμπιπτόντως αφορούν κυρίως ζητήματα τακτικής ή αποδίδουν όλες τις συμφορές στον εχθρό. Ποιος άραγε θα αναλάβει να δώσει την ανθρωπιστική βοήθεια στο Ιράκ; Ο αμερικανικός στρατός ή ο ΟΗΕ; Θα καταφέρει ο Σαντάμ να προκαλέσει «ανθρωπιστική» καταστροφή για να συγκινήσει τη διεθνή κοινή γνώμη ή θα τον προλάβουν οι γενναίοι Αμερικανοί στρατιώτες; Το γεγονός ότι πάνω 100 χιλιάδες Ιρακινοί στρατιώτες σκοτώθηκαν στον πρώτο πόλεμο του Κόλπου ή ότι μισό εκατομμύριο παιδιά πέθαναν από τις κυρώσεις κατά τη δεκαετία του '90 αποσιωπάται πλήρως, ενώ τα θύματα μεταξύ των αμάχων αποδίδονται στην αδιαλλαξία του Σαντάμ Χουσεΐν.

Η εικόνα δεν είναι καλύτερη στην έντυπη ενημέρωσι. Δύο δημοσιογράφοι-ερευνητές που τους τελευταίους μήνες κατέγραψαν συστηματικά την αρθρογραφία της Washington Post, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι σελίδες της «έχουν μετατραπεί σε

Η εκστρατεία παραπληροφόρησης του Λευκού Οίκου λίγο πριν από την επίθεση στο Ιράκ

βήμα του Πενταγώνου, με τη διαφορά ότι στο υπουργείο Αμυνας ενδεχομένως να υπάρχουν περισσότερες διαφωνίες για τον πόλεμο απ' ό,τι στις στήλες της εφημερίδας»!

Δημοσιογραφία της γκλαμουριάς

Πρόκειται για τη νέα δημοσιογραφία της γκλαμουριάς και της πιστής υπακοής στα αφεντικά των ΜΜΕ που για τα δικά τους συμφέροντα ευνοούν τις πολεμικές περιπέτειες των ΗΠΑ ανά τον πλανήτη.

Μόνο μία βετεράνος δημοσιογράφος, η 82χρονη Ελεν Τόμας που εργαζόταν επί 52 χρόνια στο πρακτορείο ειδήσεων United Press International και θεωρείται πρύτανης των διαπιστευμένων «ρεπόρτερ» στον Λευκό Οίκο, τόλμησε όλους αυτούς τους μήνες να υποβάλει στους υπευθύνους του Οβάλ Γραφείου κρίσιμα ερωτήματα. Στις αρχές Ιανουαρίου του 2003, ρώτησε τον Αρι Φλάισερ, εκπρόσωπο Τύπου του προέδρου, έπειτα ο οποίος μόλις είχε εκφράσει τη λύπη του εκ μέρους του Αμερικανού προέδρου μετά από μια επίθεση αυτοκτονίας στο Ισραήλ: «Αυτή η λύπη ισχύει για όλες τις αθώες ζωές σε όλο τον κόσμο;»

Ήταν μια απλή ερώτηση, αλλά με μεγάλη σημασία. Ο Φλάισερ πήγε να την αποφύγει. «Αναφέρομαι στη βομβιστική επίθεση στο Τελ Αβίβ, στην οποία σκοτώθηκαν δεκάδες και ακόμη περισσότεροι τραυματίστηκαν», απάντησε. «Ο προεδρος λυπάται πολύ γι' αυτό».

«Και τότε γιατί θέλει να ρίξει βόμ-

βες στους αθώους Ιρακινούς;», έκανε η Τόμας. Ο Φλάισερ πήρε ένα πατερναλιστικό, εθνικιστικό ύφος. «Ελεν, το πρόβλημα είναι πώς θα προστατεύσουμε τους Αμερικανούς και τους συμμάχους μας».

«Οι Ιρακινοί δεν μας επιτίθενται», συνέχισε απτόητη η Τόμας. «Επί 11 χρόνια (μετά τον πόλεμο του Κόλπου) δεν μας έχουν πετάξει ούτε μία φορά το γάντι».

«Νομίζω ότι ξέχασες τους στρατιώτες μας που σκοτώθηκαν στον Πόλεμο του Κόλπου», είπε σαρκαστικά ο Φλάισερ.

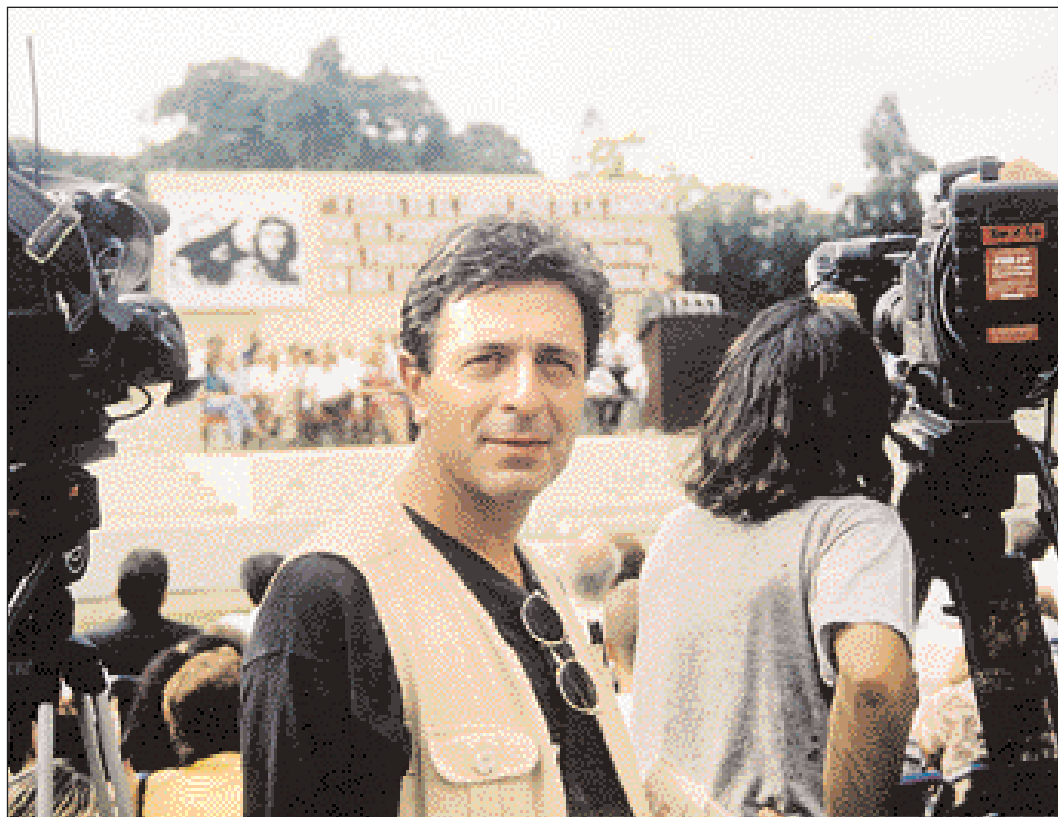
«Προκειται λοιπόν για εκδίκηση;», είπε αμέσως η Τόμας. «Εντεκα χρόνια εκδίκησης»;

Ο εκπρόσωπος του προέδρου Μπους το γύρισε στην προπαγάνδα που πάντα πάνει στους συναδέλφους της Τόμας. «Ξέρεις καλά, Ελεν, ότι ο πρόεδρος προσπαθεί να αποφύγει τον πόλεμο με όλα τα μέσα. Το πρόβλημα είναι ότι ο δικτάτορας Σαντάμ» κ.λπ., κ.λπ.

Η Τόμας επέμεινε στην αρχική της ερώτηση, που δεν είχε απαντηθεί. «Θα επιτεθεί ο πρόεδρος σε αθώους Ιρακινούς; Είναι το Ιράκ απειλή για μας ή όχι;».

Ήταν η στιγμή που ο Φλάισερ έχασε την ψυχραιμία του δείχνοντας ότι οι καλές ερωτήσεις αποδίδουν. «Οι Ιρακινοί αντιπροσωπεύονται από την κυβέρνησή τους», απάντησε ψυχρά.

Σε μια τελευταία ομιλία της στο Πανεπιστήμιο της Μασαχουσέτης, λίγο πριν από την παραπάνω στικομυθία, η Τόμας είχε παραδεχτεί δημοσίως: «Επί πενήντα χρόνια δεν έκανα τίποτε άλλο στη ζωή μου παρά αυτολογοκρισία»...

▲ Ο Στέλιος Κούλογλου σε δημοσιογραφική αποστολή στην Κούβα. Ο Στ. Κούλογλου είχε μια εμπειρία ως πολεμικός ανταποκριτής κατά τη διάρκεια του γιουγκοσλαβικού εμφυλίου.

Από τη ζώνη του πυρός...

▲ Μέλη της διαβόητης παραστρατιωτικής οργάνωσης «Τίγρεις» του Αρκάν, υπεύθυνοι για πολλές θηριωδίες εις βάρος αμάχων μουσουλμάνων της Βοσνίας (φωτ.: Δ. Μεσοήνης)

Κατά τη δεκαετία του '90 μετέδιδαν τις ανταποκρίσεις τους με φόντο τις φλεγόμενες πετρελαιοπηγές του Ιράκ ή τα επίσης φλεγόμενα χωριά της κατακερματισμένης (πρώην) Γιουγκοσλαβίας. Τρεις γνωστοί Έλληνες πολεμικοί ανταποκριτές καταθέτουν τις προσωπικές τους εμπειρίες και μιλούν για τη «σχέση στοργής» που έχουν με τον κίνδυνο.

Ήταν κάποτε μια χώρα...

Τον ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

ΉΤΑΝ ΚΑΠΟΤΕ μια χώρα, που μόνο τα νεκροταφεία της «μέναν» ζωντανά. Περνάγαμε με τ' αυτοκίνητο ανάμεσα στα γκρεμισμένα κτίρια - τα τρυπημένα από τις σφαίρες. Οι κάτοικοι είχαν εγκαταλείψει τις περιουσίες τους κι έμεναν σε γείτονες ή συγγενείς σε κοντινά χωριά. Εικόνα σκληρή ακόμα και για έναν ξένο. Στην άκρη της πόλης-φάντασμα, είδα αυτό που εμείς οι άνθρωποι της δουλειάς αποκαλούμε «πόλεμο». Ένα ξεχωριστό σημάδι της «καθημερινότητας» των μαχών, των προσφύγων, της θλίψης. Ένα νεκροταφείο «ζωντανό». Εδώ υπήρχε κόσμος. Μαυροφρεμένες γυναίκες και αξύριστοι άνδρες

έμπαιναν κι έβγαιναν. Σιωπηροί, σκυθρωποί, με βαριά τα βήματα και στεγνά τα μάτια. «Δεν είναι που έρχονται εδώ», μου είπε ο οδηγός. «Είναι που στολίζουν τους τάφους τους ανάλογα με τη θρησκεία τους».

Κατέβηκα και μπήκα στο κοιμητήριο. Την πραγματική αναλογία του πληθυσμού της μικρής πόλης την καταλαβαίνεις πάντα στα νεκροταφεία, μου είχαν πει από παλιά. Τώρα εδώ έβλεπα το τμήμα των ορθοδόξων, των καθολικών και των μουσουλμάνων. Οι σταυροί και η ημισέληνος έδιναν διαφορετική όψη σε κάθε τμήμα. Ήταν όλοι τάφοι νέων κυρίως ανθρώπων που έχασαν τη ζωή τους σε μάχες, μεταξύ φίλων, γειτόνων, συγγενών. Ο εμφύλιος είναι η μεγαλύτερη κατάρρα. Σύζυγοι και μανάδες στόλιζαν τους σταυρούς με τα ρούχα των παιδιών τους.

Διανύοντας αρκετά χιλιόμετρα με τα πόδια, σχεδόν κάθε μέρα, έρχονται για να φροντίσουν τους τάφους, να τους καθαρίσουν και ν' αλλάξουν τα πουκάμισα πάνω στους σταυρούς. Κι όταν σουρουπώσει, παίρνουν τον δρόμο της επιστροφής. Από μονοπάτι, για ν' αποφύγουν τις μάχες.

Εμείνα να κοιτάζω στο πουθενά. Ο ήχος μιας σειρήνας με επανέφερε στην πραγματικότητα. Στα λόγια των στρατηγών που ο καθένας προσπαθούσε να με πείσει για τη δική του αλήθεια. Στις συνεντεύξεις των πολιτικών, που έμοιαζαν όλες τόσο ίδιες. Ενωσα τόσο ξένος εκεί στο υγρό νεκροταφείο με τα κιτρινωμένα φύλλα των δέντρων γύρω μου. Ντράπκκα.

«Καλά, δεν φοβάσαι»;

Δεν σηκώσαμε την κάμερα ούτε για ένα λεπτό. Ο Κώστας δίπλα μου βούρκωσε και με σκούνησε. Φύγαμε. Μέσα στο αυτοκίνητο ακούσαμε και πάλι τον ήχο των όπλων. Θυμήθηκα τον δακρυσμένο πατέρα σ' ένα ορεινό χωριό, ο οποίος μ' έπασε από το μπράτσο και με λυγμούς μου περιέγραψε πώς είδε τη 12χρονη κόρη του να πέφτει νεκρή από τη σφαίρα ελεύθερου σκοπευτή.

Αυτό το σφιξιμο στο μπράτσο το κουβαλάω πάντοτε μαζί μου. Κι όταν με ρωτάνε: «Τι είναι πόλεμος;», νιώθω το χέρι του να με σφίγγει πιο πολύ. Τα μάτια του να τρέχουν περισσότερο και τη φωνή του να σπάει και να φωνάζει «Οχι άλλα αθώα θύματα».

Τον βλέπω ανάμεσα σε άλλα ζωντανά φαντάσματα, στο άχρωμο νεκροταφείο να σέρνει τα βήματά του και αργά να βγάζει ένα φορεματάκι μέσα από την τσάντα του και να στολίζει τον σταυρό της μικρής αγαπημένης που έχασε από τη μία και μοναδική σφαίρα του ελεύθερου -βραβευμένου με ολυμπιακό μετάλλιο- σκοπευτή. Κι εγώ θα πρέπει να δώσω και σήμερα ρεπορτάζ... Αλλά δεν έχω ούτε μία εικόνα.

Ομως, ο πόλεμος είναι πόλεμος και η τηλεόραση έχει καθημερινά ειδήσεις. Η σύγκρουση του ανθρώπου με τον επαγγελματία είναι αδιάκοπη. Οι συνάδελφοι στην Αθήνα περιμένουν τη σημερινή ιστορία για να μοντάρουν και να ετοιμάσουν το θέμα. Οι τηλεθεατές με την άνεση που τους προσφέρει το τηλεοπτικό επίσημο περιμένουν... και σε κρίνουν ανά πάσα στιγμή. Η κριτική, πάντα σκληρή και αμείλικτη. Ομως η τηλεόραση προσφέρει μόνο εικόνα και ήχο. Ούτε μυρωδιές ούτε συναίσθημα. Τα λάθη δεν συγχωρούνται και οι ευαισθησίες χαρακτηρίζονται εμπορικές. Κι όταν με το καλό επιστρέψουμε, η μόνιμη ερώτηση θα είναι πάλι: «Παίρνεις καλά λεφτά εκεί που πας;» «Καλά δεν φοβάσαι;» «Οικογένεια δεν έχεις;» Και τότε με σφίγγει ένα χέρι στο μπράτσο. Η φωνή του κλαμένου πατέρα σου τρυπάει το μυαλό και γυρίζεις πίσω στο νεκροταφείο για να δεις το πουκάμισο και το φορεματάκι πάνω στον παγωμένο σταυρό. ❧

◀ Ο Γιώργος Γεωργιάδης (κέντρο, με γυναλιά) σε αποστολή στη Βοσνία το 1992, την περίοδο του γιουγκοσλαβικού εμφυλίου. Ο Γ. Γεωργιάδης έχει καλύψει δημοσιογραφικά τους πολέμους στον Λίβανο, την Υεμένη, την Παλαιστίνη, το Ιράκ, την πρώην Γιουγκοσλαβία, το Αφγανιστάν, καθώς και τις κρίσεις στην Αιθιοπία, τη Ρουμανία και τη Ρωσία.

Ο γιουγκοσλαβικός εμφύλιος, όπως τον έζησε ο Γιώργος Γεωργιάδης

Της ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΡΧΙΛΑΚΗ

«**W**HAT ARE beautiful girls doing here?» Νομίζω πως όσα χρόνια κι αν περάσουν τη μορφή αυτού του Σέρβου στρατιώτη στο Γκόραζνιτσε θα την έχω πάντα ολοζώντανη στη μνήμη μου, όπως και την ερώτησή του. Απάντηση δεν έδωσα, όπως απάντηση καλή όλα αυτά τα χρόνια δεν δίνω και σε μένα σαν φτάνει ο κόμπος στο χτένι και με ρωτάω χωρίς περιστροφές και περιττές ευγένειες -τι σκ...θες πάλι εδώ...»

Γάζα, Σεπτέμβριος 2001. Από το τζαμί ενός προσφυγικού καταυλισμού έξω από την Πόλη της Γάζας ετοιμάζεται να ξεκινήσει ακόμη μια οργισμένη πορεία διαμαρτυρίας εκατοντάδων Παλαιστινίων κατά της ισραηλινής κατοχής και των σφοδρών βομβαρδισμών του τελευταίου καιρού. Στριβουμε το δρομάκι προς το τέμενος με τον οπερατέρ Μανόλη Δημελά. Μας συνοδεύει η μεταφράστριά μας, πιστή μουσουλμάνη, ντυμένη κατά το αυστηρό Ισλάμ με μαύρη κελεμπία και μαντίλα. Θα έπρεπε να είχα ακολουθήσει τον ενδυματολογικό της κώδικα. Θα έπρεπε να το είχα σκεφτεί. Δεν είμαι χθεσινή σ'

◀ Περικός Κόλπος, Ιανουάριος 1999. Η Μαρία Καρχιλάκη στο αμερικανικό αεροπλανοφόρο «Belleauwood», ως απεσταλμένη του τηλεοπτικού σταθμού MEGA. Η Μ. Καρχιλάκη έχει καλύψει τους πολέμους στον Κόλπο (1991), τη Μέση Ανατολή, την πρώην Γιουγκοσλαβία, καθώς επίσης την κρίση στην Αλβανία κ.ά.

► **Βαγδάτη, 26 Μαρτίου 2003.** Ιρακινοί πολίτες καλύπτουν το πτώμα ενός νεκρού συμπατριώτη τους, έπειτα από αεροπορική επίθεση. Δεκαπέντε περίπου απανθρακωμένα πτώματα ανέσθραν εκείνη την ημέρα οι Ιρακινοί, όταν οι βόμβες των αμερικανικών και των βρετανικών μαχητικών έπληξαν μία πολυώροφη συνοικία της πόλης προαίτιας του Ιράκ (φωτ.: Reuters).

αυτή τη δουλειά. Κι όμως... Πήρα αφήφιστα το γεγονός πως ανήκουν στο παρελθόν οι μέρες που οι γυναίκες στη Γάζα –κατ' εξοχήν προπύργιο των ισλαμιστών– κυκλοφορούσαν με παντελόνι. Και δεν ήμουν καν στην Πόλη της Γάζας, αλλά σ' έναν καταταλαιπωρημένο, καταπιεσμένο και πάμφτωχο προσφυγικό καταυλισμό στη μέση του πουθενά, στερημένο από ελπίδα και μέλλον να βράζει στη δυστυχία του και τη ψευδαισθησι της δόξας των καμικάζι – Μαρτύρων του Αλλάχ. Το πλήθος των πτισσικαδών από 6 μέχρι 16 χρονών που μας κύκλωσε στη στιγμή και τα 'βαλε με το τζιν και το λευκό μπλουζάκι που φορούσα έμοιαζε ασυγκράτητο. Τις προσβολές ακολούθησαν οι ντομάτες, οι πέτρες, τα φτυσίματα. Το μάγουλό μου έγινε μπλε και πρήστηκε κάτω από το δεξί μάτι. Ένα ξύλο που βρήκε κάπου ο Μανόλης κάτι έκανε, όχι όμως για πολύ. Μου τραβούσαν τα μαλλιά, γελούσαν κι έσκισαν την μπλουζά μου. Ενιωθα ότι έσκαγα, ότι τελειωνε ο αέρας, μας λιτσάρουν, αυτό είναι... τέλος. Το χέρι που μας τράβηξε σ' ένα φιλόξενο σπίτι το ένιωσα σαν από όνειρο. Οι οικοδεσπότες ήταν εξαιρετικοί άνθρωποι. «Προσπαθήστε να καταλάβετε», έλεγαν και ξανάλεγαν, «δεν έχουν ξαναδεί ξένους εδώ, δεν έχουν ξαναδεί εκ του φυσικού γυναίκες με παντελόνι, καταλαβαίνετε...». Καταλαβαίνω πως... – εγώ όμως τι θέλω εδώ;

Πρίστινα, Μάρτιος 1999, πρώτο βράδυ των νατοϊκών βομβαρδισμών στο Κόσοβο. Οι άνδρες της αστυνομίας του Μιλόσεβιτς που μας έσυραν διά της βίας όλους τους δημοσιογράφους έξω από τα δωμάτιά μας επειδή κινηματογραφούσαμε από τα παράθυρα τα σερβικά αντίποινα κατά των αλβανοφώνων, μας παρέταξαν κατά μήκος των εσωτερικών μπαλκονιών του ξενοδοχείου «Γκραντ». Εσπαζαν κάμερες, απειλούσαν, έβριζαν. «Pusti kameru», που στα σέρβικα σημαίνει «άσε την κάμερα κάτω», ουρλιάζει ένας απ' αυτούς στον Δημελά και πριν προλάβω να μεταφράσω αυτό που είπε, οπλίζει το όπλο με τον σιγαστήρα που κρατούσε και... Το αποτύπωμα της σφαίρας το είδαμε την επομένη το πρωί στο διακοσμτικό τζάμι ακριβώς πάνω από τα κεφάλια μας στο σημείο που στεκόμασταν. Ηθελε να σκοτώσει; Το έκανε για εκφοβισμό; Αγνοώ. Οπως εξακολουθώ να αγνοώ - τι στο καλό ήθελα εγώ τότε εκεί...

Φλεβάρης 1994, Σερράγεβο. Ο μουσουλμάνος διευθυντής της μοναδικής εφημερίδας που κυκλοφορεί ανελλιπώς από την πρώτη μέρα του πολέμου στη Βοσνία, της ιστορικής

«Οσλομποτζένιε» και οι συντάκτες του, μας υποδέχονται με τον οπερατέρ Γιώργο Παπαδόπουλο, στα... «γραφεία» της εφημερίδας, 20 μέτρα κάτω από τη γη, άνθρωποι και ποντίκια, εκεί δουλεύουν, εκεί κοιμούνται, εκεί τρώνε. Ο γυάλινος πύργος της «Οσλομποτζένιε», σωρός ερειπίων, στα υπόγεια του όμως χτυπάει η καρδιά της ζωής, οι άνθρωποι της εφημερίδας νικούν την απόγνωση και επικοινωνούν την ελπίδα στους πολιορκημένους της πόλης. Νόμιζα στην αρχή πως το ρυθμικό μπαμ-μπαμ του πυροβολικού θα με τρελάνει, όπως είπα πως θα μου στρίψει την πρώτη φορά που είδα δεκάδες ακρωτηριασμένα πτώματα αραιασμένα το ένα δίπλα στο άλλο με εκατομμύρια μύγες πάνω τους... Στην πορεία μάλλον συνήθισα και τα δύο, όπως και την... αγαπημένη μου επω-

δό χωρίς απάντηση που θα προκύψει εκείνη ακριβώς την περίοδο... Το ρεπορτάζ, λοιπόν, με φέρνει στα περίχωρα του Γκόραζντε, οχυρό μουσουλμανικό, που βομβαρδιζόταν ανηλεώς από τις σερβικές δυνάμεις. Ένας διμετρος σαραντάρης μαχητής με πλησιάζει, βλέπω από τα χέρια του να στάζει αίμα, δεν είχε εκείνος την πληγή. Σκότωσε; Βοήθησε τραυματία; Δεν ρώτησα, δεν έμαθα. Τρελάθηκε από τη χαρά

του όταν του είπα πως είμαι Ελληνίδα, πήγε να μου δώσει το χέρι, το τράβηξε όμως αμέσως, το κοίταξε, με φίλησε στο μέτωπο κι έφυγε. Λίγο πιο πέρα, παιδιά -θα 'ταν δεν θα 'ταν 15 χρονών- οπισθοφυλακή, πάνω στα κανόνια βομβαρδίζουν, ακούν στο μικρό ραδιοφωνάκι δίπλα τους τη Ντράγκανα Μάρκοβιτς, την πιο διάσημη Σέρβα λαϊκή τραγουδίστρια, κι

έχουν κολλημένες πάνω στα τανκ φωτογραφίες ημίγυμων πορνοστάρ.

Ο στρατηγός Μλάντιτς, καταζητούμενος πλέον για εγκλήματα πολέμου, στην κορυφή του όρους Γιάμπουκα συντονίζει τις επιχειρήσεις. Παρακολουθώ το βλέμμα του καρφωμένο στη στρατιωτική του μηχανή, τεράστια και καλοκουρντισμένη, οργανισμός σε οργασμό να δονείται στα πόδια του, μας διώχνει, «έχουμε κι άλλη δουλειά» λέει, και τότε από τα σωθικά του οργανισμού βλέπω να βγαίνει ένα μαύρο κάτι, να σέρνεται σαν φίδι, γρήγορα και σίγουρα, κι όσο κατεβαίνω το βουνό, βλέπω –δεν ξέρω πόσους– στρατιώτες, ο ένας πίσω από τον άλλο, το κεφάλι ψηλά, να φεύγουν για τη γραμμή πέρα από την πρώτη, σηκώνοντας τεράστια σύννεφα κόκκινης σκόνης, κι ο τελευταίος-τελευταίος φαντάρος, ένας κοντούλης ξανθός με γλυκύτατο χαμόγελο να περπατάει, να με κοιτάει και τελικά να μου λέει «what are beautiful girls doing here?» I don't know, my friend, do you have a good answer? ❀

Οι πολεμικές εμπειρίες της ανταποκρίτριας Μαρίας Καρχιλάκη

Μετά το Ιράκ, τι;

Του **ΑΡΓΥΡΗ ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ**

Η ΙΡΑΚΙΝΗ γυναίκα κοιτάζε εκπληκτικ τις κάμερες που στόχευαν στο βάθος του οριζοντα. Ο πυκνός μαύρος καπνός ανέβαινε αργά προς τον καταγάλανο ουρανό. Η γυναίκα κώθηκε ακόμη πιο βαθιά στην κατάμαυρη μπούργκα. Τώρα πια δεν φαινόταν παρά μονάχα τα μάτια και τα χέρια που βγαίνουν μέσα από τα φαρδιά μανίκια.

«Είναι η μοναδική αυτόπτης μάρτυς!», ακούστηκε μια φωνή στα αγγλικά. Η γυναίκα δεν κατάλαβε, αλλά είδε καμιά δεκαριά μικρόφωνα να κατευθύνονται προς το καλυμμένο πρόσωπό της. Έκανε ένα βήμα πίσω.

Εκείνη ακριβώς τη στιγμή ακούστηκε ένας εκκωφαντικός θόρυβος και το έδαφος κουνήθηκε σαν να γινόταν σεισμός. «Χτυπούν και τη δεύτερη πετρελαιοπηγή!», ακούστηκε ξανά η φωνή στ' αγγλικά. Τα μικρόφωνα εξαφανίστηκαν από το πρόσωπο της γυναίκας. Ο δημοσιογραφικός συρφετός σκόρπισε στην έρημο. Στον ουρανό τα αμερικανικά αεροπλάνα έκαναν ακόμη ένα γύρο και κάθηνκαν προς τα ανατολικά.

Ο πόλεμος στον Κόλπο βρισκόταν στην έβδομη εβδομάδα και κάποιοι ρεπόρτερ είχαν καταφέρει να τρυπώσουν στο Ιράκ για να σπάσουν το μονοπώλιο του CNN. Ο βομβαρδισμός των πετρελαιοπηγών ήταν σίγουρα το μεγάλο θέμα της ημέρας. Και η εικόνα φρέσκια. Σπαρταρούσε πάνω στη μαγνητική πίστρωση της κασέ-

τας. Το βράδυ εκατομμύρια τηλεθεατές θα απολάμβαναν τον βομβαρδισμό ξαπλωμένοι στις άνετες πολυθρόνες. Το σόου του πολέμου μονοπωλούσε το ενδιαφέρον όλου του πλανήτη στις αρχές εκείνης της... μακρινής δεκαετίας του 1990.

«Και τώρα τι κάνουμε;», μουρμούρισε ο ανταποκριτής της γερμανικής τηλεόρασης μόλις ο θόρυβος των αεροπλάνων έσβησε από τα αυτιά του. Ο κάμεραμαν γύρισε προς τη μεριά του οδηγού. «Σε πόση ώρα θα βρισκόμαστε πίσω στο Αμμάν;». Ο Ιορδανός ανασήκωσε τους ώμους. «Σε κάνα οκτώωρο». Ο ανταποκριτής άρχισε να βρίζει. «Μα πώς διάολο θα προλάβουμε το νυχτερινό δελτίο;». Ο κάμεραμαν τον χτύπησε στον ώμο. «Αν ξεκινήσουμε τώρα μπορεί και να προλάβουμε». Η ώρα ήταν 11 το πρωί.

Ο Γερμανός δημοσιογράφος προσπάθησε να κάνει κάποιους υπολογισμούς, αλλά αυτό κράτησε μόνον για λίγες στιγμές. Το αυτοκίνητο της γαλλικής τηλεόρασης έκανε στροφή επί τόπου και έπαιρνε τον δρόμο της επιστροφής για το Αμμάν. «Φεύγουμε και εμείς!», ούρλιαξε ο Γερμανός. Και μόνον η σκέψη ότι το βράδυ η γαλλική τηλεόραση θα είχε την εικόνα των βομβαρδισμένων πετρελαιοπηγών τον τρέλαινε. Έπρεπε οπωσδήποτε να γυρίσει και ο ίδιος στο Αμμάν.

Η πρωτεύουσα της γειτονικής Ιορδανίας ήταν το μοναδικό σημείο από όπου η πολύτιμη αυτή εικόνα που ήταν εγκλωβισμένη στην κασέτα της κάμερας θα μπορούσε να απελευθερωθεί, να ταξιδέψει –σε χρόνο μηδέν– στους δορυφόρους και στη συνέχεια να μοιραστεί σε εκατομμύρια

τηλεοπτικούς δέκτες σε όλον τον πλανήτη. Στο Αμμάν βρισκόταν τα μηχανήματα των δορυφορικών μεταδόσεων.

Μέσα στα επόμενα πέντε λεπτά όλα τα δημοσιογραφικά αυτοκίνητα είχαν ξεκινήσει με ιλιγγιώδη ταχύτητα για

την Ιορδανία. Στην ιρακινή έρημο απέμεινε μονάχα η γυναίκα, τυλιγμένη στην μπούργκα να κοιτάει μέσα από το τσαντόρ τις βομβαρδισμένες πετρελαιοπηγές.

Το μονοπώλιο του CNN

Από εκείνη τη μακρινή εποχή της «Καταιγίδας της ερήμου» πολλά έχουν αλλάξει. Το μονοπώλιο του CNN έσπασε οριστικά. Χρειάστηκε να μεσολαβήσει η γιουγκοσλαβική τραγωδία για να αποκτήσουν «εμπειρία πολέμου» χιλιάδες δημοσιογράφοι από διάφορα σημεία του πλανήτη. Τα δορυφορικά τηλέφωνα –από είδος πολυτελείας που την αποκλειστική χρήση τους είχαν οι Αμερικανοί– πέρασαν στα χέρια ακόμη και εκπροσώπων τηλεοπτικών δικτύων του τρίτου κόσμου.

Οι δορυφορικές κεραίες των μεταδόσεων έγιναν πολύ πιο εύχρηστες και τώρα μπορούν να είναι διασκορπισμένες όχι μόνον στις ταράτσες των ξενοδοχείων, αλλά ακόμη και μέσα στην ιρακινή έρημο. Η ψηφιακή

◀ Στην έρημο του Αφγανιστάν το 2001. Ο Αργύρης Ντινόπουλος στέλνει την ανταπόκρισή του μέσω δορυφόρου, κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων των Αμερικανών και της Βόρειας Συμμαχίας εναντίον του καθεστώτος των Ταλιμπάν. Ο Α. Ντινόπουλος έχει καλύψει δημοσιογραφικά τον πόλεμο στον Κόλπο (1991), στην πρώην Γιουγκοσλαβία, καθώς και τα γεγονότα που οδήγησαν τα Βαλκάνια στη δεκαετία του 1990. Είναι επίσης συγγραφέας του μυθιστορήματος «Η κασέτα του πολέμου» (2001) και του χρονικού «Σεράγεβο!» (1993), στο οποίο περιγράφει τη ζωή μέσα στην πολιορκημένη πόλη.

τεχνολογία επιτρέπει πλέον τη μετάδοση εικόνας και μέσω τηλεφωνικής γραμμής. Αλλά και οι ίδιες οι τηλεοπτικές κάμερες είναι πιο ελαφρές και εύχρηστες. Η τηλεοπτική λοιπόν κάλυψη της νέας «καταιγίδας» θα είναι –εκτός όλων των άλλων– και η αποθέωση της τεχνολογίας.

Η εποχή που οι πολεμικοί ανταποκριτές συνωστίζονταν μπροστά σε μια συσκευή φάξ για να στείλουν τα χειρόγραφα στις εφημερίδες τους φαντάζει τώρα πολύ μακρινή. Το τεράστιο δορυφορικό τηλέφωνο –ζύγιζε πενήντα κιλά– που χρησιμοποιούσε το 1991 ο Πήτερ Αρνέτ για τη μετάδοση ειδήσεων από τη Βαγδάτη έγινε τώρα και αυτό τηλέφωνο τσέπης. Οι περισσότεροι πολεμικοί ανταποκριτές κουβαλούν 2-3 τέτοια τηλέφωνα.

Και όμως, μερικά πράγματα δεν άλλαξαν καθόλου. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των τηλεοπτικών δικτύων παραμένει ανελέητος. Η κυριαρχία της εικόνας είναι και τώρα απόλυτη. Ο έλεγχος της πληροφόρησης από τους στρατιωτικούς εξακολουθεί να κυριαρχεί στις δημοσιογραφικές καλύψεις. Πόσες δυνατότητες για αντικειμενική ενημέρωση θα υπάρξουν στον νέο πόλεμο; Πόσοι ρεπόρτερ θα καταφέρουν να σπάσουν τα στεγανά των ιρακινών και των αμερικανικών υπηρεσιών για να φτάσουν σε ουσιαστικές πηγές ενημέρωσης;

Στη μεταπολεμική ιστορία των πολεμικών ανταποκρίσεων το Βιετνάμ θεωρείται ο πρώτος τηλεοπτικός πόλεμος. Τα μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα κατάφεραν τότε –στις δεκαετίες του '60 και του '70– να στείλουν τις κάμερες στην πρώτη γραμμή και να εξασφαλίσουν τηλεοπτικές καλύψεις. Εστω και με καθυστέρηση αρκετών ημερών, αφού η τεχνολογία των δορυφορικών μεταδόσεων ήταν στην ουσία ανύπαρκτη.

Ο πόλεμος στον Κόλπο είναι ο πρώτος πόλεμος στην ιστορία της ανθρωπότητας σε «απευθείας μετάδοση». Εκατομμύρια τηλεθεατές παρακολουθούσαν τον βομβαρδισμό της Βαγδάτης –ή άλλα μεγάλα γεγονότα– την ώρα που αυτά συνέβαιναν. Εστω και αν ο ανταποκριτής βρισκόταν στην ταράτσα ενός ξενοδοχείου.

Η επίθεση στο Ιράκ τι καινούργιο θα φέρει στην ιστορία των πολεμικών ανταποκρίσεων; Μήπως τη μετάδοση κάποιων γεγονότων από το σημείο ακριβώς που αυτά εκτυλίσσονται, αφού οι δορυφορικές κεραιές των μεταδόσεων έγιναν πολύ πιο εύχρηστες; Σε τελική ανάλυση δεν μένει και τίποτα άλλο. Στο επίπεδο τουλάχιστον της τεχνολογίας.

Οι βετεράνοι πολεμικοί ανταποκριτές θυμούνται με νοσταλγία τις «ηρωικές» εποχές των πολέμων όταν χρειάζονταν να επιστρατεύσουν την τόλμη, αλλά και την πολυπραγμοσύνη για να ξεπεράσουν τα ανυπέβλητα εμπόδια των τηλεοπτικών καλύψεων ή και των απλών μεταδόσεων. Παρά την τεχνολογική άνεση όμως, ο πόλεμος παραμένει το «μεγάλο ρεπορτάζ» που κάνει όσους μένουν πίσω να ζηλεύουν θανάσιμα όσους βρίσκονται στην πρώτη γραμμή.

▲ Η Βαγδάτη φλέγεται μετά τον σφοδρό βομβαρδισμό της 21ης Μαρτίου (φωτ.: Reuters).

Του ΠΕΤΡΟΥ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΒΡΑΔΥ στη Βαγδάτη, ύστερα από δύο εβδομάδες δημοσιογραφικής δουλειάς στη θρυλική πρωτεύουσα της αραβικής Αναγέννησης. Βρισκόμαστε στη βόρεια όχθη του Τίγρη, στην περιοχή Αμπού Ναουάς, παρέα με δύο δημοσιογράφους του Αλ Τζαζίρα. Ο γλυκός καιρός της Μεσοποταμίας μάς επιτρέπει να γευτούμε το περίφημο ψάρι μαζγκούφ στην αυλή του εστιατορίου, πλάι στην ακροποταμιά, με φόντο τις μεγάλες γέφυρες, τα αριστοτεχνικά τζαμιά και τα πολυάριθμα μνημεία της κατάφωτης πολιτείας των έξι εκατομμυρίων κατοίκων. Μία

πολιτεία που περιμένει, από μέρα σε μέρα τις «χιλίες και μία βόμβες» της μόνης υπερδύναμης, με τους αισιόδοξους να στοιχηματίζουν στο σενάριο του αραβικού Στάλινγκραντ και τους απαισιόδοξους να προβλέπουν μια αραβική Χιροσίμα.

Στη μητρόπολη του δημοσιογραφικού μικρόκοσμου της Βαγδάτης, το ξενοδοχείο Αλ Ρασίντ, στη νότια όχθη του Τίγρη, ρεπόρτερ από τις πέντε ηπείρους, δυτικοί επιχειρηματίες –κυρίως από βιομηχανίες πετρελαίων– και διπλωμάτες συνωστίζονται στο λόμπι αυτού του αραβικού «Χίλτον» με την απαλή υπόκρουση της συνθησιμένης, κοσμοπολίτικης ελαφράς μουσικής.

Αλλά κάτω από την επιφανειακή γαλήνη, υποβόσκει η αγωνία για την

ΒΑΓΔΆΤΗ

Ωρα μηδέν

σμό της και που, επιτέλους, βρισκόταν ήδη σε εμπόλεμη κατάσταση. Κάθε δημοσιογράφος ή τηλεοπτικό συνεργείο μπορούσε να επισκεφτεί οποιαδήποτε περιοχή και να μιλήσει με αξιωματούχους αλλά και με συνθητισμένους ανθρώπους, φίλους ή και πολιτικούς αντίπαλους του καθεστώτος. Βεβαίως, καθένas μας έπρεπε να ανανεώνει τη βίζα του και να υποβάλλεται σε τεστ για τον ιό του έιτζ κάθε δέκα μέρες, αλλά στην πράξη κανένα σοβαρό δημοσιογραφικό μέσο δεν είχε προβλήματα ανανέωσης, συμπεριλαμβανομένων και δημοσιογράφων που έστειλαν ανταποκρίσεις εκθροικές προς το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν.

Η μάχη της ενημέρωσης λίγο πριν από την έναρξη της αμερικανικής επίθεσης

Ο Πίτερ Αρνέτ

Στο εστιατόριο του Αλ Ρασίντ συναντήσαμε και τον Πίτερ Αρνέτ, παγκοσμίως διάσημο από την κάλυψη της Καταγιγίδας της Ερήμου, το 1991, για λογαριασμό του CNN. Ο Αρνέτ βρισκόταν μπροστά μας σε κάθε ενδιαφέρον ρεπορτάζ, στις αντιπολεμικές πορείες και στα διυλιστήρια, στις ανθρώπινες αλυσίδες και στο ξενοδοχείο Αλ Κανάλ, όπου βρισκονταν οι επιθεωρητές του ΟΗΕ. Αυτή τη φορά ο Αρνέτ δεν εκπροσωπούσε το CNN αλλά το... National Geographic. Οι κακές γλώσσες έλεγαν ότι στο τέλος, όταν αρχίσει ο πόλεμος, θα έχουν μείνει στη Βαγδάτη μόνο ο Αρνέτ, και το Αλ Τζαζίρα, για να ενημερώνει τον αραβικό κόσμο. Αλλά δεν αποκλείεται να πρόκειται μόνο για φήμες που θρέφονται από την επαγγελματική αντιζηλία. Αλλωστε, η μόνη συνέντευξη του Σαντάμ Χουσεΐν παραχωρήθηκε όχι στον Αρνέτ αλλά στον Νταν Ράδερ του CBS.

Μετά τη σύνοδο των Αζορών, το δημοσιογραφικό πλήθος άρχισε να μειώνεται με ρυθμούς γεωμετρικής προόδου. Ορισμένοι επαγγελματίες

πολεμικοί ανταποκριτές, εξοπλισμένοι με μάσκες προστασίας από τα χημικά αέρια και ενέσεις ατροπίνης, εμφανίζονταν αποφασισμένοι να μείνουν μέχρι το τέλος της κρίσης, όποιο και να είναι αυτό. Άλλοι αποφάσισαν να μετακινηθούν προς το Αμάν ή τη Δαμασκό, υπολογίζοντας ότι αφενός

μεν οι κίνδυνοι της παραμονής τους θα ήταν πολύ μεγάλοι, αφετέρου δε η δυνατότητα να καλύψουν δημοσιογραφικά τον πόλεμο θα ήταν πολύ περιορισμένη, αν όχι ανύπαρκτη. Ολοι περιμεναν ότι ένα από τα πρώτα μέτρα των Αμερικανών θα ήταν να δημιουργή-

σουν συνθήκες ηλεκτρονικής συσκότισης, μπλοκάροντας τις δορυφορικές επικοινωνίες και την επικοινωνία μέσω Διαδικτύου, εν ανάγκη χρησιμοποιώντας και τις περίφημες ηλεκτρομαγνητικές βόμβες νέας γενιάς.

Ίσως ο πόλεμος αυτός να σημάει την απόλυτη απομυθοποίηση της ηλεκτρονικής εποχής των μίντια. Στον πόλεμο του Βιετνάμ αρκούσε μια φωτογραφία της μικρής Βιετναμέζας που έτρεχε ολόγυμνη, με το κορμί της καμένο από τη βόμβα να πάλμ, για να ξυπνήσει κάθε κοιμισμένη συνείδηση, αποκαλύπτοντας όλη τη φρίκη του πολέμου. Στον πόλεμο του 1991, που σήμανε τον θρίαμβο του CNN, δεν είδαμε ούτε ένα πτώμα Ιρακινού στρατιώτη ή αμάχου, παρά μόνο «έξυπνες βόμβες», «χειρουργικές επεμβάσεις» με ακτίνες λέιζερ, έναν πόλεμο που έμοιαζε με ηλεκτρονικό παιχνίδι. Βέβαια, το 1991, δεν υπήρχε το Αλ Τζαζίρα, όπως δεν υπήρχε και αυτή η πρωτοφανής διεθνής αντιπολίτευση στον άδικο πόλεμο των Αμερικανών που υπάρχει σήμερα. Ας ελπίσουμε ότι η γνωστή κοινοτοπία που θέλει την αλήθεια πρώτο θύμα του πολέμου, αυτή τη φορά θα διαψευστεί χάρη στη θαρραλέα και έντιμη δουλειά κάποιων συναδέλφων μας που έχουν την τόλμη να την υπηρετούν με κάθε τιμημα. ✎

επικείμενη θύελλα. Αλλωστε, το Αλ Ρασίντ είχε δεχθεί στο παρελθόν μία από τις βόμβες των Αμερικανών, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί μία κοπέλα και να τραυματιστούν πολλοί άνθρωποι. Θεωρητικά, το θωρακισμένο, υπόγειο καταφύγιο μπορούσε να προσφέρει κάποια προστασία, αλλά στην πράξη κανένα μέτρο προστασίας δεν είναι απόλυτο. Όσοι έχουν επισκεφτεί το καταφύγιο της Ελ Αμαρίγια, στη δυτική Βαγδάτη, όπου 408 άτομα, κυρίως γυναίκοπαιδα, βρήκαν φρικτό θάνατο το 1991 από τους αμερικανικούς πυραύλους, ξέρουν καλά για τι πράγμα μιλάμε.

Στο ζενίθ της εισβολής των διεθνών μέσων ενημέρωσης, η Βαγδάτη φιλοξενούσε γύρω στους 400 δημοσιογράφους. Το απροσδόκητο άνοιγ-

μα του ιρακινού καθεστώτος στους φακούς της δημοσιότητας μπορεί να ήταν πολιτικά ριψοκίνδυνο, αλλά τουλάχιστον οικονομικά αποδείχθηκε προσοδοφόρο. Αν υπολογίσει κανείς τους διάφορους φόρους, τα χεράτσια για τα δορυφορικά τηλέφωνα, την πρακτικά υποχρεωτική μίσθωση οδών και μεταφραστών, το μέσο ημερήσιο κόστος ενός δυτικού δημοσιογράφου στη Βαγδάτη ήταν γύρω στα 500 δολάρια –ποσό διόλου ευκαταφρόνητο για μια χώρα όπου ο μέσος μισθός ήταν μέχρι πριν από τον πόλεμο γύρω στα έξι δολάρια.

Η ελευθερία κινήσεων που είχαμε ως δυτικοί δημοσιογράφοι στο Ιράκ ξεπερνούσε κατά πολύ τις προσδοκίες μας για μια χώρα που δεν φημίζεται για τον πολιτικό φιλελευθερι-